

Alanya Müzesi'nden Urartu, Lydia Ve Phrygia Dönemleri'ne Ait Bir Grup Demir Çağı Çanak Çömlek Ve Altlıkları Üzerine Değerlendirme

An Evaluation on Stands and a Group of Iron Age Pottery Belongs to Urartian, Lydian and Phrygia Period from Alanya Museum

Hatice ERGÜRER¹

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Geliş Tarihi / *Received*: 10.04.2022

Kabul Tarihi / *Accepted*: 04.07.2022

Doi: 10.48146/odusobiad.1114916

Atıf / Citation: Ergürer, H., (2022). "Alanya Müzesi'nden Urartu, Lydia ve Phrygia Dönemleri'ne Ait Bir Grup Demir Çağı Çanak Çömlek Ve Altlıkları Üzerine Değerlendirme" ODÜSOBİAD 12 (2), 851-886
Doi: 10.48146/odusobiad.1114916

Öz

Anadolu toprakları jeopolitik ve stratejik konumu gereği prehistorik dönemlerden günümüze değin birbirinden zengin çok sayıda kültüre ev sahipliği yapmıştır. Bu kültürlerin, tarihi dönemler boyunca yaşadıkları siyasi çekişmeler ve sosyo-ekonomik değişimler ise bir dönemin sonlanmasına neden olurken yeni bir dönemin başlangıcına da zemin hazırlamıştır. Nitekim bu kültürel döngü, MÖ 1190'larda Büyük Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışı ve akabinde başlayan Demir Çağlar'da da izlenebilmektedir. Doğu'da Urartu, batıda Phrygia ve Lydia, güneydoğuda Geç Hitit Devletleri'nden Orta ve Yeni Asur Krallıklarına kadar birçok kültürle harmanlanan Demir Çağı MÖ 1190-330 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Çalışma konumuzu bu 850 yıllık zaman dilimin Orta ve Geç Demir Çağı'na ait çanak çömlek buluntuları oluşturmaktadır. Bu bağlamda büyük çoğunluğu Burdur ve Isparta Bölgeleri'nden satın alma yoluyla Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne oradan da Alanya Müzesi'ne kazandırılan toplam 27 adet seramik incelenmiştir. Her bir seramik kendi dönemleri içerisinde kronolojik ve tipolojik olarak sınıflandırılmış, benzer örnekler ile karşılaştırılarak bilimsel anlamda tanıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alanya Müzesi, Demir Çağ, Seramik, Urartu, Lydia, Lydion, Black on Red (Kırmızı Üzerine Boyalı), İki Renkli Boyanmış seramikler

Abstract

Thanks to its geopolitical and strategic location, Anatolia has hosted numerous rich cultures from the prehistoric eras up until today. While the political conflicts and the socio-economic changes that these cultures experienced throughout history caused the end of an era, they also laid the groundwork for the beginning of a new era. As a matter of fact, this cultural cycle can also be seen in the collapse of the Great Hittite Empire in 1190 BC and the

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Karaman, e-mail: h.ergurer@kmu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2005-321X

Iron Ages that began after the collapse. Blended with numerous cultures from Urartian's in the east, Phrygians and Lydian's in the west, Late Hittite Empires in the southeast to Middle Assyrian Empire and Neo-Assyrian Empire, Iron Age is dated between 1190-330 BC. Pottery findings belonging to the 850-year period, which consists of the Middle and Late Iron Ages, constitute the subject of our study. In this context, 27 pieces of ceramics, most of which were brought to the Museum of Anatolian Civilizations by purchasing from Burdur and Isparta regions and from there to Alanya Museum, were examined. Each ceramic was classified chronologically and typologically within its own period and was attempted to be introduced scientifically by comparing it with similar samples.

Key Words: *Alanya Museum, Iron Age, Pottery, Urartian, Lydian, Lydion, Black on Red, Bicrome Painted Pottery.*

Giriş

Anadolu'nun en güçlü uygarlıkları arasında yer alarak adını tarih sahnesine yazdıran Hititler'in, MÖ 12. yüzyıl dolaylarında yıkılışı Tunç Çağlar'ın sonlanmasına neden olurken, yeni bir çağında perdelerini aralamıştır. Gerek kültürel gerekse sosyo-ekonomik anlamda bir önceki çağdan farklı bir Görsel sergileyen bu dönem, Demir Çağı olarak tanımlanmış ve yaklaşık 850 yıllık bir zaman dilimine yayılmıştır.

Çalışma konumuzu, söz konusu bu uzun soluklu zaman diliminin, Orta Demir Çağı'na (MÖ 9-7. yüzyıl) tarihlendirilen, 4 adet Urartu parlak perdahlı, kırmızı astarlı çanak çömleği ile Geç Demir Çağı'nı (MÖ 7-4. yüzyıl) başlarına ait 3 adet kırmızı üzerine siyah boyalı (*Black on Red*) kapları, 16 adet Lydion ile 4 adet altlıktan oluşan çanak çömlekleri oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında, büyük çoğunluğu Burdur ve Isparta Bölgeleri'nden satın alma yoluyla Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne oradan da Alanya Müzesi'ne kazandırılan toplamda 27 adet tüm kap değerlendirilmiştir². Değerlendirilmeye alınan kaplar, dönem ve form özellikleri ışığında kronolojik olarak sınıflandırılmıştır. Söz konusu seramiklerin teknik, form ve bezeme özellikler ele alınarak seramik tipolojisi oluşturulmuştur. Ardından her bir kap kendi dönemi içerisinde benzer örnekleriyle karşılaştırılarak tarihlendirilmiş ve bilim dünyasına tanıtılmak amacıyla yayına hazırlanmıştır.

Urartu Dönemi Parlak Kırmızı Astarlı Çanak Çömlekleri

Dönemin en önemli siyasi ve askeri güçlerinden bir olan Asur Krallığı'nın MÖ 9. yüzyıl ortalarıyla bölgedeki gücünü arttırması, buradaki küçük yerel beyliklerin Asur'a karşı birleşmesini zorunlu kılmıştır. Asur yazılı kaynaklarında isimlerine rastlanılan bu beylikler, "Uruadri - Nairi Konfederasyonu" adı altında birleşerek MÖ 9. yüzyılın ilk yarısında yaklaşık 200 yıldan fazla sürecek olan bir medeniyetin temelini atmışlardır (Çilingiroğlu, 1997:21-33; Erzen, 1992:25; Piotrovskii, 1969:45; Tarhan, 1980:70; Zimansky, 1998:27-28). Doğu Anadolu'nun dağlık topoğrafyası ve zorlu iklim koşullarına rağmen bölgede merkezleşmiş bir devlet kurmayı başaran Urartu Krallığı, batıda Fırat Nehri, güneyde Toros Dağları, doğuda Urmiye Platosu, kuzeydoğuda Kura Çöküntüsü'ne kadar uzanmaktadır (Çilingiroğlu, 1997:4).

² Alanya Müzesi'ndeki makale konumuzu oluşturan malzemenin değerlendirilmesine imkân sağlayan aynı zamanda çalışma sürecimiz boyunca, hiçbir desteklerini bizden esirgemeyerek gerek çizimler gerekse fotoğraflamalar için gereken tüm uygun ortamı sağlayan başta Alanya Müze Müdürü Seher Türkmen'e, müze uzman arkeologlarından Gülcan Demir, Belgin Savaş ve Faruk Yılmaz'ın ve doktora öğrencimiz Mustafa Yıldızlı'ya teşekkür ederim.

Van Gölü kıyısında, başkent Tuşpa merkezli kurulan krallık, mimariden metal işçiliğine değin uzanan geniş bir yelpazede eserler üreterek, kültürlerini karakterize eden birçok yeniliğe de imzalarını atmışlardır. Bunlar içerisinde Urartu karakterini yansıtan en önemli malzeme gruplarından birini çanak çömlekler oluşturmaktadır. Bölgenin Orta Demir Çağı'na ait çanak çömlek geleneği göz önünde bulundurulduğunda “Urartu çanak çömleği” olarak nitelendirilebilecek parlak kırmızı astarlı malların en iyi tanımlanabilen malzeme grubunu oluşturduğu anlaşılabilmektedir (Erdem & Konyar, 2011:268-269). Ancak farklı renkli hamur ve biçimlerde yapılan ve daha çok günlük işlerde veya çeşitli katı ve sıvı maddeleri depolamakta kullanılan büyük boyutlu ve mutfak gereçlerini oluşturan malların oranı kırmızı aşıklılara oranla çok daha fazladır (Yiğitpaşa, 2011:123, 2016:409-434).

Doğu Anadolu'da Urartu kültürü ile ortaya çıktığı bilinen “parlak kırmızı astarlı mallar”, ilk kez C. Burney tarafından tanımlanmıştır (Burney, başlangıçta bu çanak çömlekleri Toprakkale'de çok sayıda ele geçtiği için “Toprakkale Ware” olarak tanımlamıştır. Ancak, daha sonraki yıllarda gerek İran gerekse Van bölgesinde gerçekleştirdiği yeni araştırmalarda, bu mal grubu “Red Polished Ware” veya “Urartian Red Polished Ware” olarak tanımlamıştır (Burney, 1957:42, 1973:164; Burney & Lang, 1971:129). Burney'in yapmış olduğu bu tanımlama, günümüz söz konusu çanak çömlekleri üzerine yapılan araştırmalarda da en çok tercih edilen tanımlama olmuştur. Kroll, bu çanak çömleği “Palast Ware/Saray Malı” olarak isimlendirirken, Tarhan ve Sevin “Vannic Sherds” ve “Bianili Ware/Bianili Seramiği” olarak tanımlamıştır (Kroll, 1976:9; T. Tarhan & Sevin, 1976:291-292). Daha çok yönetici sınıfı içine alan Urartu iç kale yani sitadellerinde yapılan kazılarda yoğun olarak ele geçen bu çanak çömleklerin, elit kesim için üretilmiş olabileceği düşünülmektedir (Erdem & Konyar, 2011:270). Krallığın merkezi olan Van Gölü Havzası'ndan uzaklaştıkça bu çanak çömleklerin kalitesinin de düştüğü ifade edilmektedir (Çilingiroğlu, 1997:134; Yiğitpaşa, 2011:123).

Parlak, kırmızı astarlı Urartu çanak çömlekleri kahverengi, kırmızı ve grimsi siyah tonlarda kil rengine sahip olup genellikle ince kum katkılı veya katkısız olabilmektedir. Kap yüzeyleri, kalın bir astar ile kaplanmış ve kaliteli perdahlama yöntemi ile oldukça parlak bir görünüm yaratılmıştır (Erdem & Konyar, 2011:270). Perdah uygulaması, genellikle fırınlanma öncesi yapılmakta ancak fırınlanma sonrası perdahlanmış kapların varlığı da bilinmektedir (Belli, 2003:138). Urartu kırmızı astarlı (Bianili) mlları olarak adlandırılan kapların hamuru iyi elenmiş kil, genellikle de ince ve orta kum katkısı ile hazırlanmıştır. İnce hamurluların katkı maddeleri ya arındırılmış ya da iyice yoğurularak bunların kaybolması sağlanmıştır. Günlük kullanım kaplarında çoğunlukla orta ve kaba kum katkı tercih edilmiştir. Açık formlu kaplarda hem iç hemde dış yüzey astarlanmışken, kapalı formlarda özellikle boyunlu ve boyunsuz çömleklerde ve testilerde kabın iç kısmı ve dış yüzeyi astarlanmıştır. Kırmızı astarlı ve perdahlı Bianili seramikleri çok özenli bir işçiliğin ürünüdür. Kabın fonksiyonuyla ilişkili olarak söz konusu mal grubu kaliteli ve yüksek bir teknikte üretilmiştir (Yiğitpaşa, 2011: 123, 2016:409-434). Ayanis Kalesi'nden ele geçen parlak kırmızı astarlı Urartu çanak çömleği üzerinde inceleme yapan Kozbe, kapları perdahlama kalitesine göre ikiye ayırmış ancak az sayıda da olsa perdahsız örneklerin var olduğundan da söz etmiştir (Kozbe et al., 2001:86-87). Batmaz, büyük çoğunluğu çarkta üretilen bu çanak çömleklerde, kırmızı rengin tercih edilme sebebini, bölgenin volkanik özelliğinden kaynaklı toprakta yüksek oranda bulunan demir cevheri ile açıklamaktadır (Batmaz, 2020:82-83). Nitekim bu konu üzerine yapılan kimyasal analizler ve etnoarkeolojik çalışmalar

da bu görüşü desteklemektedir (Batmaz, 2019:34-60; Batmaz & Özkan, 2017:159). Ağırlıklı olarak yonca ağızlı testi, çanak ve tabak gibi formlara uygulandığı görülen kırmızı perdahlı malların, merkeze bağlı büyük atölyelerde seri olarak üretildiği düşünülmektedir (Kapmeyer, 2005:332). Özellikle yonca ağızlı testilerin boyundan gövdeye geçiş kısmında rastlanan ve daha çok metal eserlerde karşılaşılan, plastik görümlü bağlantı yerleri, bu kapların metale öykülenerek üretildiklerini göstermektedir (Kapmeyer, 2005:313; Piotrovskii, 1967:75; Van Loon, 1966:32). Bununla birlikte, kapların kaide, boyundan gövdeye veya kulptan gövdeye geçiş kısımlarında bazen de kulp üzerinde, ağırlıklı olarak baskı tekniği kullanılarak yapılmış bitkisel ve geometrik şekillere rastlanmaktadır. Bu çalışma içerisinde değerlendirilen yonca ağızlı bir testide de karşılaştığımız söz konusu şekiller, Z. Derin'e göre kabın üretildiği atölyeye veya çömlekçi ustasına işaret etmektedir(Derin, 1999:81). Fakat şekillerden bazılarının ölçü ve içerikle ilişkili olabilecekleri de düşünülmektedir (Payne, 2001).

Görsel 1. Urartu Parlak Kırmızı Astarlı Kaplar

Bu makale kapsamında Urartu Dönemi'ne ait parlak kırmızı astarlı 4 adet kap incelenmiştir. Bu kaplardan ikisini sığ çanak/tabak (**Görsel 1 a**) ve çanak (**Görsel 1 b**), diğer ikisini ise yonca ağızlı testiler (**Görsel 1 c-d**) oluşturmaktadır. Kapların tümü iyi fırınlanmış olup, ince katkılı hamur özelliğine sahiptir. Hamur renkleri 5 YR 4/6 ile 5 YR 6/4 arasında değişen sarımsı kırmızı tonlardadır. Yüzeyleri oldukça kaliteli perdahlanmış koyu kırmızı astarlıdır. Açık form grupları arasında yer alan yayvan gövdeli, ince halka kaideli **Görsel 1 a**'daki örneğimiz, içe çekilerek kalınlaştırılmış ağız kenarına sahip olup, ağzın hemen alt kısmında bir oluk bulunmaktadır. Diğer örneğimizi oluşturan **Görsel 1 b**'deki çanak ise basit düz ağız kenarlı ve yarı küresel gövdelidir. Düz bir kaideye sahip örneğin, yüzeyinde yoğun bir kalker tabakası göze çarpmaktadır. Urartu yerleşmelerinde sıkça karşılaşılan formlar arasında yer alan **Görsel 1 a ve b**'deki kapların hem form hem de mal özellikleri açısından paralel örneklerine Ayanis (Erdem & Konyar, 2011:270-281, fig. 1/c-d, fig. 3/f, fig. 6/b; Kozbe et al., 2001:132, 137, pl. I/20, 21, 26, 27; pl.VI/12), Toprakkale (Kapmeyer, 2005:317, abb. 3/T-9551), Karagündüz Höyüğü (Sevin et al., 1999:856-857, res. 18/2) ve Van Kalesi Höyüğü'nde rastlamak mümkündür (Konyar et al., 2011:222). Bununla birlikte İran'ın kuzeybatısında yer alan Bastam'da (Kroll, 1970:80, çiz. 10, 81, 1972:295, 1988:174, taf. 39/4) da benzer örnekler görülebilmektedir. Kırmızı perdahlı Urartu çanak çömleklerinin birçok merkezde MÖ 8. yüzyıldan önceki tabakalarda ele geçmemiş olması, bunların kullanımının MÖ 8. yüzyıldan itibaren yayınladığını ortaya koymaktadır (Erdem & Konyar, 2011:272). Ancak gerek Ayanis ve Toprakkale gerekse Bastam'dan ele geçen benzer örneklerin MÖ 7. yüzyıla tarihlendirilmesi, bizim örneklerimizin de MÖ 7. yüzyıl aralığına ait olması gerektiğini göstermesi açısından önemlidir.

Yine Urartu kırmızı perdahlı çanak çömlekleri arasında en sevilen form gruplarından bir diğeri yonca ağızlı testilerdir. Ayanis'te bir depo odasında (13 nolu) ele geçen kırmızı perdahlı malların neredeyse yarısını yonca ağızlı testilerin oluşturması, söz konusu deponun ve dolayısıyla içindeki malzemenin elit kesime hizmet eden günlük servis kapları olduklarını göstermektedir. Aynı zamanda bu depo içerisinde kuşbaşı ve çizme biçimli iki kült kabının da bulunması, hem mekânın hem de burada ele geçen yonca ağızlı testilerin dini bir amaca hizmet etmek için üretilmiş olabileceğini düşündürmektedir (Erdem, 2014:148-149, res. 3-4). Günlük kullanım kapları olmalarının yanı sıra, ölü hediyesi olarak bırakılan bu kapların, gömü işleminde de kullanıldıkları Dilkaya (A. Çilingiroğlu & Derin, 1992: res. 8-9) ve Adilcevaz (Öğün, 1982: abb. 22) kazılarında urne olarak ele geçen yonca ağızlı testilerden bilinmektedir. Çalışmada iki örnekle temsil edilen yonca ağızlı testiler (**Görsel 1 c-d**), ince boyunlu, şişkin gövdeli ve ince halka kaidelidir. Oval kesitli kulplara sahip örneklerimizde, boyundan gövdeye geçiş kısımlarında, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, plastik görümlü bağlantı yerleri mevcuttur. **Görsel 1 c**'deki örneğimiz daha uzun bir boyun, şişkin yuvarlak bir gövde ve daha büyük bir boyuta sahipken, **Görsel 1 d**'nin karın çapının yüksekliğinden fazla olması onun daha basık bir görünüm kazanmasına neden olmuştur. Diğer yandan **Görsel 1 c**'de kulpun gövdeye bağlantı yerinin hemen altında, dört yapraklı bir rozetten oluşan atölye veya çömlekçi işaretinin varlığı dikkati çekmektedir. Urartu kırmızı perdahlı çanak çömleklerinin birçoğunda karşımıza çıkan ve farklı şekiller yansıtan bu işaretlerin, baskı veya kazıma olmak üzere iki şekilde, fırınlama öncesinde yapıldıkları bilinmektedir (Derin, 1999:81-89). Baskı tekniği ile yapıldığı açık olan bizim **Görsel 1 c** örneğimizle benzer işaretli çanak çömleklere

Çavuştepe (Payne, 2001:1-2), Yukarı Anzaf (Sivas, 1998:lev. 43/c, I), Van Altıntepe Nekropolü (Yiğitpaşa, 2011:148, lev. II/1), Ayanis (Erdem, 2013:pl. 8/a, c, d) ve Van Höyüğü'nde (Derin, 1999:fig. 12; Van Nekropolü için çiz. 1, Van Höyüğü çiz. 2) rastlanmaktadır. Urartu'da yaygın bir kullanım gören söz konusu tek kulplu yonca ağızlı testilerin, gerek form gerekse mal özellikleri açısından çok sayıda benzeri ise Erzincan Altıntepe (Emre, 1969:res. 16, lev. III/1), Toprakkale (Erzen, 1976:lev. XV/3), Ayanis (Erdem, 2013:208, pl. 2/a, 2014:152, res. 3; Kozbe et al., 2001:pl. II/4-13), Yoncatepe (Ayyıldız, 2006: lev. XV/1-2), Adilceviz (Bilgiç & Ögün, 1967:49, res. 6; Ögün, 1982:231, abb. 22 a-b), Karagündüz (Sevin, 1999:fig. 8/ 3-4), Ağrı/Hamur (Yılmaz, 2019:496, fig. 2/10, 12, 13-15), Karmir-blur (Piotrovskii, 1952:fig. 15-16, 1969:fig. 49-50), Bastam (Kleiss, 1980:pl. 33, fig. 2; Kroll, 1970:80-81, fig 1/7, fig. 2/6, 1988:168, 9-10) ve Hasunlu (Kroll, 2010:32, fig. 6) gibi yerleşimlerde izlenebilmektedir. Urartu parlak kırmızı astarlı kaplar üzerindeki çömlekçi işaretlerine yönelik yapılan incelemeler, bu uygulamanın II. Rusa dönemiyle yani MÖ 7. yüzyıl ortalarıyla başladığını ortaya koymaktadır (Derin, 1999:94; Kozbe et al., 2001:105). Bu bilgiler ve benzer örnekler ışığında **Görsel 1 c** ve **1 d**'nin MÖ 7. yüzyıla tarihlendirilmesi uygun olacaktır.

Black on Red (Kırmızı Üzerine Siyah Boyalı) Çanak Çömlekler

Literatürde *black on red* (*kırmızı üzerine siyah boyalı*) olarak tanımlanan seramikler, yerel olarak üretilmiş en yaygın boya bezeme stili olarak kabul edilmekte, Doğu Akdeniz, Anadolu ve Yunanistan gibi bazı üretim merkezlerine sahip bölgelerden ithal edildiği düşünülmektedir (Gürtekin-Demir, 2011:359). Geniş bir coğrafi alanda dağılım gösteren, söz konu boya bezeme geleneğinde, form repertuarı ve süsleme unsurlarının bölgesel farklılıklar yansıttığı bilinmektedir. Üretim merkezi konusu hala tartışmalı olan bu kapların, Kilikya Bölgesi'nde ele geçen örneklerinin yerel ve Kıbrıs kökenli oldukları Schreiber tarafından ileri sürülmektedir (Schreiber, 2003:307-308). Mellart'a göre, bu boya bezeme tekniği, yerel Anadolu üretimi olup ilk kez MÖ 8. yüzyılda görülmektedir (Mellaart, 1955:123). Greenewalt ise Anadolu'da üretilen *black on red* seramiklerin üretim merkezi ve tarihlerini kesin hatlarla belirlemenin zor olduğunu ancak Burdur batısındaki bir yerde üretilmiş olmasının muhtemel olduğunu ifade etmektedir (Greenewalt, 1973:114). Ayrıca, araştırmacı bu seramiklerin MÖ 8. yüzyıla kadar indiği görüşündedir. Gürtekin, Lidya *black on red* seramikleri üzerine yaptığı çalışmada, bu boyalıları süsleme unsurlarına göre iki gruba ayırarak tarihlemektedir (Gürtekin-Demir, 2011:368-367). Ona göre, Anadolu Demir Çağı'nda MÖ 8-6. yüzyıl aralığında yaygın bir boya bezeme geleneği olan bu süsleme unsurlarının, geometrik motif ağırlıklı erken örnekleri MÖ 8-7. yüzyıl, linear stilde yapılış ve daha çok şerit/bantlar ve meander motiflerden oluşan geç örnekleri ise MÖ 7-6. yüzyıl arasında verilmektedir. Orta Anadolu Bölgesi'nin önemli Demir Çağı merkezlerinden biri olan Boğazköy Büyükkale'de ele geçen *black on red* seramikler ise MÖ 7. yüzyıla tarihlendirilirken (Bossert, 1963:63), Dupre, Porsuk Zeyve Höyük'te tespit edilmiş ithal *black on red*'lerin MÖ 7. yüzyıl sonlarına ait olduğu görüşündedir (Dupre, 1983:112). Sams, Gordion'da ele geçen Güneybatı Anadolu'ya özgü ithal *black on red*'leri MÖ 6. yüzyıla veririrken (Sams, 1979:13, fig. 10), Henrickson se bunların ilk kez Gordion'un Orta Phryg tabakasıyla (YHSS 5 MÖ 700-550) birlikte görülmeye başladığı görüşündedir (Henrickson, 1993:131-139, fig. 16/11-14); Genz Orta Anadolu Demir Çağı kronolojik dizininde Geç Demir Çağı'nı başlangıcını MÖ 8. yüzyıl sonu 7. yüzyıl başlarına vermektedir. Bkn.(Genz, 2011:349). Yukarıdaki verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Anadolu'nun yerel seramik geleneğinin bir devamı

niteliğindeki *black on red* boyalı seramiklerin kronolojisi konusundaki genel görüş, MÖ 8-6. yüzyıl aralığına tarihlendirilmesi gerektiği yönündedir. Birçok güvenilir stratigrafiye sahip merkezlerde Orta Demir Çağı tabaklarıyla kendini gösterdiği açık olan bu boya bezeme stiline, Geç Demir Çağı'nın başlarına kadar sevilerek üretildiğini söylemek mümkündür.

Kırmızı üzerine mat siyah boya kullanılarak bezemelerin uygulandığı bu teknikte, kapların yüzeyi ya tamamen kırmızı bir astarla kaplanmakta ya da astar uygulanmadan hamur renginde bırakılmaktadır (Gürtekin, 1998:22). Ancak her iki durumda da kap genellikle perdahlıdır. Çalışmamız içerisinde değerlendirilen *black on red* çanak çömleklerin de yüzeylerinin astarlandığı ve perdahlandığı gözlenmektedir. Oldukça iyi fırınladıkları anlaşılan örneklerimizde hamur 2,5 YR 7/6 ile 10 R 5/6 arasında değişen kırmızı renktedir. Tümü ince nitelikli olup, kireç, kum ve mika katkılıdır.

Black on red kaplar içerisinde inceleyeceğimiz ilk formu sığ bir çanak/tabak oluşturmaktadır (**Görsel 2 a**). Çanağın dik ve düz olan ağız kenarı içe kalınlaştırılmış olup keskin geçişli yayvan bir gövdeye sahiptir. Halka kaideli kabın, iç kısmının ve ağzın hemen dış kenarının çizgisel motiflerle dekore edildiği görülmektedir. Ayrıca kaide etrafına da uygulanmış kalın bir şerit motif dikkati çekmektedir. Dekorasyon 5 YR 2,5/1 siyah mat boya kullanılarak yapılmıştır. Kabın iç kısmındaki merkezde içi dolu küçük bir daire ve bunun etrafında ise kalınca bir halka yer almaktadır. Bu halkanın devamında ise çizgisel üçlü spiral bantlar ve spiral bantların devamında ise daha kalın tekli bir halka motif bulunmaktadır. Çanağın ağız üzerinin ise yine çizgisel hatlara sahip dörtlü spirallerle çevrelendiği gözükmektedir. Kabın ağız kenarının dışına ise üç adet paralel yatay şeritler uygulanmıştır. Söz konusu kabın bezeme stili açısından çok sayıda benzeri başta Sardes (Greenewalt et al., 1994:31, fig. 35-36; Gürtekin-Demir, 2011:364, fig. 2, 367, fig. 3-4; Hanfmann, 1962:9, fig. 4; Ramage et al., 2021:pl. 196/HOB 696, pl. 203/HOB 720, 721). Ayrıca Lydia Bölgesi sınırları içerisinde yer alan Ahlatlı Tepecik'te (Mitten & Yüğrüm, 1974:28) ve Bintepeleler'deki iki tümülüs mezarda yapılan araştırmalarda da *black on red* seramikler ele geçmiştir (Bilgin et al., 1996:218, fig. 15/d), Ephesos (Kerschner, 2007:taf. 33/ 3-4), Daskyleion (Yeter, 2019:327, çiz. 41/148), Smyrna (Gürtekin, 1998:46, dn. 136), Tabae (Gürtekin-Demir & Polat, 2015:290, no. 24) ve Aphrodisias (Mierse, 1986:419) gibi batı Anadolu yerleşimleri dışında Gordion (Henrickson, 1993:fig. 19/8; Kealhofer & Grave, 2011:421, fig. 18.2./b13; Sams, 1979:13/10; Schaus, 1992:157-165, fig. 1/ 7-8, fig. 2/ 17-18, fig. 3/ 22, 24, 25, 34-37), Midas Şehri (Haspels, 1951: pl. 39/2, pl. 9/b-c), Boğazköy (Bossert, 1963: 62, abb. 8), Alacahöyük (Koşay & Akok, 1966:33, fig. 2), Porsuk (Dupre, 1983:240, pl. 99/268-270), Konya çevresi (Alp, 1979; Bahar, 1999b, 1999a; Summers, 1992), Can Hasan (French, 1964:132, fig. 7/1) ve Göllüdağ (Tezcan, 1992:26, res. 29) gibi Phrygia bölgesi içerisinde kalan yerleşimlerde de rastlanmaktadır. Adı geçen bu yerleşimler dışında yine Güneybatı Anadolu'daki yüzey araştırmalarında (Mellaart, 1955:pl. 3/41, 43, 46), Burdur Uylupınar Nekropolü'nde (Çokay-Kepçe, 2009:68, fig. 27 a-b, 28 a-b, 69, fig. 36 a-c, 37 a-b, 73, fig. 72 a-b), Kilikya ve çevresinde gerçekleşen kazılarda (Arslan, 2010:96; Darga, 1986:lev. X/a-b; Gjerstad, 1934:fig. 14/A; Hanfmann, 1963:fig. 70/512; Tufan & Girginer, 2020:444, fig. 2), Kıbrıs (Gjerstad, 1948:fig. XXXVII/6) ve Suriye'deki Al Mina (Taylor, 1959:76) gibi merkezlerde benzer linear stilde *black on red* seramikler bulunmuştur. Gürtekin, *black on red* kapların iç kısmına uygulanan linear stildeki spiral bant gruplarının, çok uçlu fırça yardımıyla yapıldığını ve bazen de spiral bantların alt ve üst sınırını belirlemek amacıyla daha kalın fırçaların kullanılabildiğini ifade etmektedir (Gürtekin-

Demir, 2011:371). Anadolu'da en erken izleri Kıbrıs-Kilikya *black on red* kapları üzerinde gözlenen bu stilin, Anadolu Demir Çağı'nda ortak bir seramik geleneği haline geldiği ve Kıbrıs-Kilikya etkili olduğu açıktır (Gürtekin-Demir, 2011:371). Ancak Lidya linear stildeki *black on red* seramikleri üzerinde izlenen bu stilin, Lidya'nın Kilikya Bölgesi ile doğrudan bir ilişkisinin olduğunu gösteren yeterli arkeolojik ve tarihsel veri olmaması nedeniyle yayılımının Anadolu'daki komşuları vasıtasıyla gerçekleşmiş olabileceği düşünülmektedir (Gürtekin-Demir, 2011:371-372).

Görsel 2 a örneğimizin hem form hem bezeme stili açısından nerdeyse yakın benzeri Sardes kazılarında ele geçmiştir (Greenewalt, 2010:442, no. 41). Yalnızca, Sardes örneğinde kap üzerine bezemenin uygulanış düzeni biraz farklılık yansıtmaktadır. **Görsel 2 a**'da kabın orta kısmına uygulanan çizgisel üçlü spiral bant grupları, Sardes örneğinde 7-8 tur dönen spirallerden oluşmakta, gövdeyle dudağın birleştiği yere uygulanan üçlü-dörtlü spirallerin, **Görsel 2 a**'da ağız üzerine yapıldığı görülmektedir. Diğer yandan Sardes örneğinde ağzın dış tarafında tek bir şerit göze çarparken, **Görsel 2 a**'da üçlü bir şerit uygulaması dikkati çekmektedir. Lydia'da birden fazla seramik üretim merkezinin var olduğu düşünülürse bezeme düzeninde görülen bu ufak farklılıklar şaşırtıcı gelmemelidir (Greenewalt, 1966:8). Greenewalt'ın, rituel yemeğine ait sunu tabağı olarak tanımladığı Sardes örneği, MÖ 575- 525 civarına tarihlendirilmektedir (Greenewalt, 2010: 125, 442, no. 41). Bu nedenle Sardes merkezli olmasa da civarındaki bir atölyede üretilmiş olması muhtemel **Görsel 2 a** örneğinin de belirtilen yüzyıl aralığına yerleştirilmesi muhtemel görülmektedir.

Görsel 2. Black on Red (Kırmızı Üzerine Siyah Boyalı) Kaplar

Bu grup çanak çömlekler içerisinde değerlendirilen bir diğer form ise yonca ağızlı bir testidir (**Görsel 2 b**). 10,5 cm yüksekliği bulunan testi oldukça küçük boyutlarda olup astarlı ve perdahlıdır. Hamur rengi açık kırmızımsı kahve tonlarında (5YR 6/4) ve ince kireç katkılıdır. Tek kulplu, ince nitelikli testinin yüzeyi, siyah boya ile bezenmiştir. Bezeme, kabın boyun kısmıyla kulpun gövdeye bağlandığı alanla sınırlandırılan panel içerisine yerleştirilmiştir. Üç bölüme ayrılan panelin ilk bölümü düzensiz iki paralel şeritle, hemen devamındaki alan ise iki paralel şerit arasına yerleştirilmiş yatay “ γ ” motifi ile dekore edilmiştir. Son panele ise düzensiz kalınlıkta çizgisel 7 paralel şerit yerleştirilerek dekorasyon tamamlanmıştır. Ayrıca kabın ağız ve kulp üzerinin de boyandığı görülmektedir. Ağız üzerinin boyanması esnasında kullanılan boyanın akışkanlığı, kabın ağızının dış kenarında oluşturduğu siyah sızıntıdan anlaşılabilir. Söz konusu yonca ağızlı testinin bezeme repertuarı açısından benzerlerine Sardes (Gürtekin-Demir, 2011:370, fig. 6; Gürtekin, 1998:lev. 15/ no. 49), Gordion (Sams, 1979:13, fig. 10; Schaus, 1992:157, fig.1/ 7-8), Boğaköy (Bossert, 1963:62, abb. 8), Can Hasan (French, 1964:fig. 7/1), Konya çevresi araştırmaları (Alp, 1979:329/b)) ve Karapınar yakınlarındaki Kıcıkışla Höyük'te (Arslan, 2001:abb. 1-2/ 1-3, 6, 8) rastlanmaktadır. Ancak **Görsel 2 b**'deki örneğimizin hem form hem de bezeme repertuarı ve stili açısından neredeyse birebir örneği ise Burdur Uylupınar Nekropolü'nde (Çokay-Kepçe, 2009: fig. 28b) bulunmuştur. Yine Burdur Uylupınar Nekropolü'nde ele geçmiş yerel akıtaçlı bir testi üzerinde de benzer kompozisyon yer almaktadır (Özüdoğru, 2020, 83) bulunmuştur. Hamur yapısı, form özellikleri ve bezeme stilinden Güneybatı Anadolu'ya özgü *black on red* lerden olduğu anlaşılan Uylupınar Necropolü örneği MÖ 7. yüzyıl sonu 6. yüzyıl başlarına tarihlendirilmiştir (Çokay-Kepçe, 2009: 42). Nitekim yukarıda benzer bezeme repertuarı sergileyen örneklerinde aynı kronolojik çerçeveye oturtulduğu görülmektedir. Aynı şekilde Gürtekin, Anadolu *black on red* kaplarda linear stildeki dar yatay bantlardan oluşan çizgisel motiflerin MÖ 6. yüzyılda yaygınlaştığını ifade etmektedir (Gürtekin, 2011: 371). Bu bilgiler ve Uylupınar örneği doğrultusunda **Görsel 2 b**'nin MÖ 7. yüzyıl sonu 6. başlarına tarihlendirilmesi yerinde olacaktır. Söz konusu linear sitilin gerek doğuda Phrygia ve Konya Ovası'na gerekse Pisidia'yı içine alan güneybatıdaki bölgelere dağılımının ise Lidyalılar vasıtasıyla gerçekleştiği düşünülmektedir (Gürtekin, 2011: 371).

Black on red kaplar içerisinde değerlendirilen son örneğimiz ise bir amphoradır (**Görsel 2 c**). Ağız kısmı kırık olan amphora, yüksek ince bir boyuna ve yuvarlak şişkin bir gövde yapısına sahiptir. Karından yatay iki kulpu bulunan kap, düz alçak kaidelidir. Hamur rengi kırmızımsı tonlarda, kireç, kum ve mika katkılıdır. Kabın yüzeyi mat siyah boya kullanılarak, geometrik ve çizgisel motiflerle dekore edilmiştir. Ağız kısmı kırık olduğu için orada bezemenin nasıl olduğu anlaşılabilir. Ancak, boyun kısmında uygulanan dördü paralel şeritler ve hemen bunun üzerinde ve altında görülebilen eğik yerleştirilmiş elips biçimli nokta dizileri, bu kısma motiflerin dönüşümlü yerleştirilmiş olma olasılığını güçlendirmektedir. Gövde de ise üstte beş sıra paralel ince şerit ve altta ise üç sıra halinde yerleştirilmiş kalın şeritlerle sınırlanmış alana ana motif olarak uygulanmış çoklu konsantrik daire dizisi yer almaktadır. Konsantrik dairelerin pergelle çizildiği, dairelerin merkezlerindeki pergel ayağı izinden anlaşılabilir. **Görsel 2 c**'deki amphoranın form açısından en erken örnekleri Grek (Desborough, 1952, pl. 4/1088, 904, Pl. 5) ve Kıbrıs Protogeometrik (Karageorghis, 1975, pl. IV/No. 3, pl. VI/No. 1, 5) ve Geometrik Dönem'den (Gjerstad, 1948, fig. V/14, fig. IX/20; Brown ve Catling, 1986, fig. IIIa/ 3)

bilinmektedir. Ayrıca Karia Bölgesi Geometrik Dönem (Bulba, 2010, taf. 51/LA1) kapları arasında da bu formu görmek mümkündür. Fakat **Görsel 2 c**'deki gibi kap gövdelerinin yatay şeritlerle sınırlandırılıp, oluşturulan alanın ortak merkezli konsantrik daire motifleriyle dekore edilmesi yalnızca Kıbrıs (Gjerstad, 1948; fig. XX/3, 4a-b) ve Kilikya'dan (Arslan, 2010, 51-75, res. 19a) bilinen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle, Kilikya Bölgesi'ndeki kaplarda yatay şeritlerden oluşan çizgi gruplarının *Kıbrıs White Painted* (Kıbrıs Beyaz Boyalıları) ve *Black on Red* seramiklerinin etkisiyle yapıldığı düşünülmektedir (Arslan, 2010: 75). **Görsel 2 c** örneğimiz ilk bakışta gerek formu gerekse motif türü ve kap üzerine uygulanış biçimi ile doğrudan Kıbrıs *black on red*'lerini anımsatmaktadır (Gjerstad, 1948, fig. XXVI/1). Ancak karından kulplu Kıbrıs *black on red* türü amphoralara bakıldığında, boynun daha geniş ve gövdenin ise daha basık, uzun ve oval biçimli olduğu görülmektedir. Kulplar daha ince ve itinalı yapılmıştır. Bu durum bezemelerin işlenişine de yansımakta olup, Kıbrıs örneklerinde ortak merkezli daireler ve yatay paralel şeritlerin titizlikle ve ince yapıldıkları görülmektedir. Öte yandan, Kıbrıs benzerlerine nazaran daha kaba bir işçilik yansıtan örneğimizin, boyun kısmına uygulanmış eğik elips biçimli nokta dizisi bezemesi ise Kıbrıs örneklerinde hiç bulunmamaktadır. Kıbrıs'ın homojen katkısız kil özelliği ve yukarıda ifade ettiğimiz farklılıklar göz önüne alındığında **Görsel 2 c**'nin Kıbrıs üretimi olmadığı açıkça söylenebilir. Bununla birlikte, **Görsel 2 c**'nin kil ve astar özellikleri Kilikya üretimi *black on red*'ler ile çok benzerdir (Hanfmann, 1963: 24-25; Arslan, 2010: 79). Kilikya'da *black on red* ve konsantrik dairelerle bezenmiş kapların MÖ 9-8.yüzyılda Kıbrıs'tan ithal edilmiş seramiklerin etkisiyle yerel olarak üretildikleri bilinmektedir (Hanfmann, 1963: 156). Ancak, Kilikya örnekleri üzerine yaptığımız incelemelerde **Görsel 2 c** örneğindeki gibi form, bezeme ve boyama tekniği açısından uyumun birlikte görüldüğü benzer bir amphora ile ne yazık ki karşılaşmamıştır. Bunda şu ana kadar söz konusu boya bezeme stili üzerinde yapılmış çalışmaların sayıca yetersiz kalmasının etkisi büyüktür. Dolayısıyla bu duruma Kilikya'daki çömlekçilerin söz konusu formu nadir üretmiş olabilecekleri olasılığı da eklendiğinde, yayınlarda benzerlerinin bulunamayışı normal bir durum olarak görülmelidir. Nitekim bu bezeme repertuarı Kilikya Bölgesi'ndeki *black on red* kaplarda şu an için görülme de, farklı form özelliklerine sahip diğer kaplarda görülebilmektedir (Hanfmann, 1963, pl 72/ 583; Arslan, 2010, lev. 6/ 67). Ayrıca örneğimizin boyun kısmında gördüğümüz ve yerel olduğunun en somut kanıtı olduğunu varsaydığımız elips biçimli nokta dizilerinin, Tarsus kaplarında (Hanfmann, 1963, pl 65/ 344, pl. 124/ 589) farklı stilde boyanmış örneklerinin var olması **Görsel 2 c**'deki amphoranın Kıbrıs etkili yerel Kilikya üretimi olma ihtimalini güçlendirmektedir. **Görsel 2 c**'deki amphora ile benzer paralel şerit ve ortak merkezli konsantrik dairelerden oluşan kombinasyonların Tarsus'ta MÖ 850- 750 yılları arasına tarihlendirilen Orta Demir Çağ tabakalarında ele geçmesi, bizim amphoranın da benzer tarih aralığına ait olmasını mümkün kılmaktadır.

Lydionlar

Anadolu Demir Çağı kültürleri arasında önemli bir yere sahip olan Lydialılar, MÖ 7-6. yüzyıl aralığında Batı Anadolu topraklarında 100 yıl kadar varlık gösterecek güçlü bir devlet kurmuşlardır (Greenewalt, 1995, 1175; Greenewalt, 2010a: 10). Krallığın sınırları kuzeyde Mysia ve Hellespontos Phrygiası, batıda İonya, güneyde Karia ve doğuda Phrygia bölgesine kadar uzanmaktadır (Gürtekin-Demir, 2021: 63). Bölgeye gelişlerinin MÖ II. Bin yıla kadar uzandığı düşünülen Lydialılar (Greenewalt, 2010a, 11; Greenewalt 2011: 1116), mimariden kuyumculuğa, para basımından çömlekçiliğe kadar birçok alandaki

özgün eserleri ile tanınmaktadır. Kültürün maddi kalıntıları içerisinde Lydia karakterini en iyi yansıtan buluntuların başında çanak çömlekler gelmektedir. Özellikle bu çanak çömlekler arasında ise *Lydion*'lar özel bir yere sahiptir.

Lydionlar üzerine en erken çalışma, 1898'de Samos'taki Batı Nekropolü'nde yirmiden fazla *lydion* bulan Boehlau (Boehlau, 1898: 145-146) tarafından yapılmıştır. Araştırmacı bunları bezeme ve gövde biçimlerine göre iki tipe ayırarak kökeninin Mısır olması gerektiğini ileri sürmüştür. Ardından 1910-1914 yılları arasında Butler, Sardes ve Nekropollerinde gerçekleştirdiği kazılarda çok sayıda *lydion* tespit etmiş (Butler, 1922: 80, III. 75 B, 150, III. 168) ancak bu kaplar üzerine ilk kapsamlı çalışmayı Rumpf gerçekleştirmiştir (Rumpf, 1921: 163-182, taf. V). Rumpf, MÖ 6-5. yüzyıl antik kaynaklarında **βακκαρίς** (bakcharis, baccar) ve **βρένθειον** (brentheion/brenthon) adı verilen ve Lidya'ya özgü olduğu belirtilen kozmetik maddesinin, bu kaplarda saklanmış olabileceğini ifade etmektedir (Rumpf, 1921, 166). Hoş kokulu bu ünlü Lydia kozmetik maddesinin bir parfüm, aromatik yağ, krem veya pudra olup olmadığı tam olarak bilinmemekle birlikte sıvı veya katı halde birkaç çeşidinin olduğu hem günlük kozmetik hem de tıbbi amaçlı kullanılmış olabileceği düşünülmektedir (Gürtekin-Demir, 2021: 65; Tıp alanında kullanımına dair bilgiler için aynı yayının 66-67. sayfasına bkn. Ayrıca **βακκαρίς** (bakcharis, baccar)'ların kullanımlarına yönelik daha detaylı bilgi için bkn. Temiz, 2007: 7-10). Aynı şekilde *lydion*ların ağırlıklı olarak yerleşim alanları ve nekropollerde bulunmaları, kozmetik içerikli **βακκαρίς'in** (bakcharis, baccar) gündelik yaşamda kullanımının yanı sıra ölü ritüellerinde de önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir (Temiz, 2007: 15-30; Greenewalt, 2010b, 205).

Lydion'un bir terim olarak kullanımı ise ilk kez MÖ 480'lerin hemen sonrasına tarihlendirilen Attika Kırmızı Figürlü bir Berlin stamnosu üzerinde karşımıza çıkmaktadır (Beazley, 1927, 349-350; Amyx ve Pritchett, 1958: 293, pl. 53/f-g). Hephaistion Ressamı'na atfedilen stamnos üzerinde grafiti/kazıma ile "10 büyük *lydion*" yazmaktadır. Greenewalt, birçok kırmızı figür vazosu ve Leagros Grubu'na ait Attika Siyah Figür Würzburg hydriası (Amyx ve Pritchett, 1958: 293, pl. 53/d) üzerinde yazılı olan "λ" kısaltmasının *lydion* kelimesine karşılık gelebileceğini düşünmektedir (Greenewalt, 1972: 132-133, dn. 27).

Batı Anadolu'da başkent Sardes başta olmak üzere Lydia hâkimiyeti altındaki topraklarda çok sayıda ele geçen *lydionlar*, geniş bir alana yayılmış ve taklitleri üretilmiş Lydia'ya özgü en popüler form olarak bilinmektedir. Söz konusu formun yayılım ve dağılımının, Lydia Kralı Kroisos Dönemi'yle (MÖ 560-546) birlikte gerçekleştiği düşünülmektedir (Rumpf, 1921: 167; Akurgal, ilk olarak Rumpf tarafından önerilen bu görüşün Eski Smyrna/Bayraklı kazılarında ele geçen *lydion* buluntuları ile de teyit edildiğini belirtmektedir (Akurgal, 1950: 40). Anadolu'ya dağılımı Phrygia, Mysia, Pisidia ve Caria gibi yerleşimlerden bilinen *lydionlar* (Greenewalt, 1966, 5), Anadolu dışında Yunanistan ve ona bağlı İtalya, Sicilya, İspanya, Fransa gibi Yunan koloni kentlerinden bilinmektedir (Greenewalt, 1966: 7, 52-59; Greenewalt, 2010b, 205). Anadolu dışına ihraç edilmiş ve taklitleri yapılmış *lydionların*, Yunanistan'ın doğusundaki merkezlerde ayrıca Atina, Sparta ve Etruria'daki atölyelerde yerel olarak üretildikleri düşünülmektedir (Boardman, 1980: 99). Ancak Lydia merkezi dışında üretilen *lydionların*, Lydia'ya özgü bir kozmetik maddesini mi yoksa üretildikleri bölgelere ait bir kozmetik maddesi mi taşıyıp taşımadıkları henüz bilinmemektedir (Gürtekin-Demir, 2021: 65).

Proto-Lydia olarak tanımlanan (Hanfmann, 1944: 114) ve lydionların form olarak ilk temsilcileri kabul edilen örnekleri MÖ 7. yüzyılın sonlarına tarihlendirilen Etrüsk mezarlarından gelmektedir (Greenewalt, 1966: 88-90). Ortalama yükseklikleri 20-25 cm olan ve "olla" olarak bilinen bu kaplar üretilirken, belli bir kısmı elde belli bir kısmı ise çarkta yapılmaktadır. Bazıları şişkin karınlı lydionlar ile benzerlik taşısa da farklı ölçü ve özelliklere sahip bu kapların bilinen lydionlardan ayrıldığı belirtilmektedir. Greenewalt, MÖ 6. yüzyıl lydionları ile *olla*'ların şekilsel olarak benzerliğini kabul etmekte ancak *olla*'ların boyutsal açıdan oldukça büyük olduğunu ve bu kaplarda kozmetik içerikli bir maddenin taşınmasının mümkün olamayacağını düşünmektedir (Greenewalt, 1966: 91). Sardes'te bilinen en erken lydion örnekleri ise 1853'te Bintepeleler Nekropolü olarak tanınan Alyattes Tümülüsü'nde ele geçmiştir (Olfers, 1859, taf. V; Perrot ve Chipiez, 1892: 261-261, 286, fig. 194-195). MÖ 560'lara tarihlenen Tümülüs'te ortaya çıkartılan mermer taklidi (marbled) lydionlar üzerindeki kırmızı üzerine siyah boyanmış yarı saydam dalgaların, Mısır cam kapları üzerinde görülen şevron dalgaların taklidi oldukları ileri sürülmektedir (Perrot ve Chipiez 1892, 399). Bu görüşe katılmayan Bordman ise camdan ziyade dövme bakır eserlerin görüntüsünün taklit edildiği görüşündedir (Boardman, 1980: 99). Ancak Greenewalt, bu boyama tekniğinin taklit amaçlı yapılmadığına, yalnızca renklerin oluşturduğu görsel etkiyi yansıtmak amacı güttüğüne inanmaktadır (Greenewalt, 1966: 127; Greenewalt, 1978: 38-39).

Ortalama yükseklikleri genellikle 7-9 cm arasında değişen lydionlar, kısa konik kaideli, yuvarlak veya geniş gövdeli, dışa dönük boyunlu ve geniş düz ağız kenarlıdır (Greenewalt, 2010b, 207). Kap kulpsuz olup üç bölüm halinde çarkta üretilmektedir. İlk etapta gövde kısmı yapılmakta, ardından ağızda dâhil olduğu boyun kısmı ve en son kaide ayrı bir parça halinde eklenerek form tamamlanmaktadır (Greenewalt, 1966: 1). Kaide, alt gövde ve boyun çoğunlukla kırmızı/kahverengi astarla, omuz ve ağız bazen aynı bazen de hareli dar bir kemerle, yüzeyi ise sıklıkla beyaz bir astarla kaplanmaktadır. MÖ 6. yüzyılın sonlarına gelindiğinde lydionlar şekil değiştirmiş, kaide ve boyun neredeyse dike yakın, ağız daha dar ve kalın cidarlı hale gelmiş, gövde hacmi küçülmüştür. Dolayısıyla bu geç tip lydionlarda cidarın kalınlaşması, kabın iç hacmini küçültmüş ve bu durum kap başına düşen parfüm oranının azaltılmış olmasıyla açıklanmıştır (Gürtekin-Demir, 2021: 71). Kaidenin genellikle tamamen doldurulduğu bu dönem lydionları ile bezemenin basitleştiği, kaide ve gövdenin alt kısımlarının astarsız, omuz ve ağız kısmının beyaz astardan yoksun ve omuz bandının daha geniş ve haresiz yapıldığı görülmektedir (Greenewalt, 2010b: 207). MÖ 5-4. yüzyıl aralığında da üretimlerinin devam ettiği anlaşılan bu geç dönem lydionları başta Sardes (Özgen ve Öztürk, 1996: 133, no. 88; Roosevelt, 2009: 72) olmak üzere, Daskyleion (Gürtekin-Demir, 2002, 131-139) ve Gordion'da (Henrickson, 1993: 143, fig. 19/9-10; Henrickson, 1994, fig. 10.9/e, g; Voigt-DeVries vd. 1997, 54, fig. 30/ f-g; Gürtekin-Demir, 2007, 77, cat. no. 51) da bulunmuştur. Gürtekin, şu ana kadar lydionların ağız kısmına oturtulan herhangi bir kapak izine rastlanılmadığını, olasılıkla üst kısımlarının deri ya da tekstil parçaları ile bağlanarak örülmüş olabileceği düşünmektedir (Gürtekin-Demir, 2021: 71; Ramage, Sardes'te ele geçen skyphos kaidelerinin lydionların ağız kısımlarına tıkaç olarak kullanılmış olabileceğini varsaymaktadır. Ramage, 2008, fig. 6). Lydionların ağızları eğer bu şekilde organik bir materyal ile kapatılıyorsa, içeriğinin sıvı akışkan bir madde ile değil de katı, krem veya pudra formunda olması daha muhtemel gibi gözükmektedir. Nitekim günümüzde bir ortamdaki kötü kokuyu yok etmek veya güzel kokmasını

sağlamak için nasıl krem kıvamında hoş kokulu ve uçucu oda parfümleri üretiliyorsa, o dönem içinde lydionlar benzer bir amaca hizmet etmek için üretilmiş olabilir.

Sardes üretimi yerel seramiklerde olduğu gibi lydionlarda da kil, oldukça yumuşak ve kolay ufalanabilen yapıda, altın mikalı (golden), ince kireç ve küçük kuvars katkılıdır. Hamuru turuncu kırmızısı renktedir. Sadece Ephesian ve erken Fikellura gibi Oryantalizan stilde yapılmış kaliteli kapların bazılarının sert pişirimli ve az mika katkılı olduğu ifade edilmektedir. Bu durum Sardes veya civarında olabilecek birden fazla kil yatağının varlığı ile açıklanmaktadır (Gürtekin-Demir, 2007: 48).

Lydionlarda bezeme repertuarı, genellikle gövde üzerine uygulanan ince şerit bantlardan oluşmaktadır. Ancak bezemesiz yalın örneklerin yanı sıra gövde üzeri yatay yivli veya facetalı ve mermer taklidi (marbled) olanları da mevcuttur (Greenewalt, 2010b: 207). Mermer taklidi lydionların MÖ 6. yüzyılda ortaya çıktığı ve üretiminin MÖ 4. yüzyıla kadar devam ettiği belirtilmektedir (Greenewalt, 1978: s39). Bezemede, kırmızı ya da turuncu kırmızı ve siyahtan morumtrak kahverengine dönük iki tür astar tercih edilmiştir. Siyahtan morumtrak kahverengine dönük astar mat yapılırken, kırmızı ya da turuncu kırmızı renge sahip astar ise parlak bırakılmıştır (Butler, 1914, 434-435; Gürtekin-Demir, 2007: 48).

Bu bölümde toplam 16 adet lydion çalışma kapsamında incelenmiştir. İncelenen lydionların ağız çapları 6 ile 8 cm, yükseklikleri ise 9 ile 12 cm arasında değişmektedir. Hamur renkleri devetüyü bejden (7,5 YR 6/3, 6/6, 7/3, 7/4, 7/6), açık kahverengiye (10 YR 7/4), açık kırmızıdan (2,5 YR 6/8) kırmızısı sarıya (7,5 YR 6/6) kadar çeşitlik göstermektedir. Tümü kum, kireç ve mika katkılıdır. Bunlar içerisinde **Görsel 3 a-b**, dışa çekik düz ağız kenarlı, dışa dönük geniş boyunlu, basık şişkin gövdeli ve kısa konik kaidelidir. **Görsel 3 a**'da boyun ve kaide, koyu siyaha çalan kahverengi astarla boyanmış, devetüyü renkteki gövde ise yine aynı renk astar kullanılarak yatay şerit bantlarla bezenmiştir. **Görsel 3 b**'de ise yüzey yoğun bir kalker tabakası ile kaplı olup yüzeyinde yer yer deformasyon oluşmuştur. Bu nedenle kap yüzeyi net olarak görülememekle birlikte, özellikle kabın ağız kenarı ve gövdenin kaideye yakın bölümünde göze çarpan kırmızı renk, boyun ve gövdenin alt kısmının kırmızı renk bir astarla boyanmış olabileceğini göstermektedir. Olasılıkla gövdede de şerit bantlardan oluşan bir bezeme bulunmaktadır. Erken tip lydionlar (Greenewalt, 1966: 6; Gürtekin-Demir, 2021: 71) içerisinde yer aldığımız örneklerimizin en yakın paralelleri Anadolu'da Gordion (Gürtekin-Demir, 2021, res. 9), Börükçü Mevkii (Söğüt, 2012, 582, fig. 26), Sardes (Shear, 1922, 399; Greenewalt, 1972, pl. 3/ 1, no.2, pl. 9/1. no. 13; Sardes'te ele geçen benzer formlu bir başka örnekte, Pers işgal tabakasıyla ilişkili olup MÖ 550'lere tarihlendirilmiştir (Greenewalt, 2009: 195, fig. 12). Klazomenai (Konak-Tarakçı, 2015, 174), Daskyleion (Koçak-Yaldır, 2009: 335, L232, 337, L255, 257), Didyma (Schattner, 2007: 437, pl. 17/ Lyd/1) ve Euromos Güney Nekropolü (Kızıl ve Doğan, 2018: 147, res. 9/ a-d) gibi yerleşimlerde karşımıza çıkarken, Anadolu dışında Samos (Isler ve Kalpaxis, 1978, taf. 47/126, ek I (Beilage I)/ 126) ve Keramaikos'ta (Knigge, 1976, taf. 18.3/ 12-13; Kunze-Götte – Tancke-Vierneisel, 1999, taf. 33/229, taf. 36/234.2) görülmektedir. Tek renk kırmızı astar boyalı Gordion örneği, MÖ 6. yüzyılın ilk çeyreğine (Gürtekin-Demir, 2021: 72), Kamiros nekropolünde ele geçen örnek ise MÖ 580-560 yılları arasında tarihlendirilmiştir. (Coulié-Frére- Garnier-Marton, 2017: 559, 565, fig. 5). Yine Börükçü Mevkii'nde bir kremasyon mezar içerisinde bulunmuş lydion ise Erken Arkaik Dönem yani MÖ geç 7. yüzyıl ile 6. yüzyılın ilk yarısına verilmektedir (Söğüt, 2012: 565, fig. 26). Bununla birlikte Sardes'te bir mezar konteksti içerisinde ele geçen lydionlar MÖ 575-540 yılları arasına (Greenewalt, 1972:140-141, pl. 3/ 1,

no.2, pl. 9/1. no. 13) yine Sardes'te Lydia I olarak tanımlanan tabakada tespit edilmiş bir diğer örnek ise MÖ 580-540 arasına verilmektedir (Ramage-Ramage-Gürtekin, 2021, 126, HOB 542 (P58.571). Klozomenai'de monolit kireçtaşından yapılmış 1. nolu lahit mezar içerisinde açığa çıkartılan lydionlar MÖ 6. yüzyıl ortalarına (Konak-Tarakçı, 2015, 174), Daskyleion örnekleri MÖ geç 7-6. yüzyıl ortalarına (Koçak-Yaldır, 2009: 335, L232, 337, L255, 257) ve Didyma örneği ise MÖ 6. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Schattner, 2007: 437, pl. 17/ Lyd/1). Euromos Güney Nekropolü 4 nolu mezar buluntuları içerisinde açığa çıkartılan lydionlar ise MÖ 575'e verilmiştir (Kızıl ve Doğan, 2018: 148). Diğer yandan kap yüzeyinin tamamen ince bir astarla kaplandığı ve gövdenin astar renginde şerit bantlarla dekore edildiği Samos örneği ise MÖ 560'lara verilmiştir. Kırmızımsı kahve renkte ve mikalı bir kile sahip yerel Samos lydionlarının, Anadolu üretimi lydionlara göre oldukça narin oldukları ve küçük kalıp kâse tekniği kullanılarak üretildikleri belirtilmektedir (İsler ve Kalpaxis, 1978: 92). Keramaikos'ta nekropol alanlarında ele geçen örnekler MÖ 6. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmektedir (Knigge, 1976: 83, taf. 18.3/12-13; Kunze-Götte – Tancke-Vierneisel, 1999: 62). Bu benzer örneklerden hareketle **Görsel 3 a** ve **b**'nin erken tip lydionlardan olduğu ve MÖ 575-550 yılları arasına tarihlendirilmesinin uygun olacağı anlaşılmaktadır.

Greenewalt'ın lydionlar üzerine yapmış olduğu tipolojik sınıflandırmada (Greenewalt, 1966: 6-35) şişkin karınlı (*fat-belled*) ve geç lydonlar arasında yer alan geçiş tipi lydionlar grubuna girdiğini düşündüğümüz **Görsel 3 c-h** ve **Görsel 4 a-h**'de boyun ve kaidenin yükseldiği ve ince bir yapı kazandığı, gövde hacminin azaldığı gözlenmektedir. Kaideye koniklik az da olsa devam etmektedir. Bu örneklerde ağız kenarı çoğunlukla dışa eğik kalınlaştırılmıştır. Ancak dışa düz çekik ağız kenarlı örneklerde mevcuttur (**Görsel 3 e-f**, **Görsel 4 g**). Neredeyse tüm örneklerde, ağız, boyun, orta alt gövde ve kaide, astar renginde boyanarak gövdenin omuz kısmı yatay ince şeritler ile dekore edilmiştir. Bunlardan **Görsel 3 c-f**, ve **Görsel 4 c-g** 'de hem astar hem de bezeme rengi açık veya koyu kırmızı tonlardayken, **Görsel 3 g-h** ve **Görsel 4 a-b, h**'de astar renklerinin koyu kahve ve kiremit kahve arasında değiştiği gözlenmektedir. Bununla birlikte **Görsel 3 g-h** ve **Görsel 4 a-b**'de gövdenin omuz kısmına krem rengine çalan beyaz bir astar uygulandığı ve bu astar üzerine koyu renkteki şerit bantların yapıldığı anlaşılmaktadır.

sağlamak için nasıl krem kıvamında hoş kokulu ve uçucu oda parfümleri üretiliyorsa, o dönem içinde lydionlar benzer bir amaca hizmet etmek için üretilmiş olabilir.

Sardes üretimi yerel seramiklerde olduğu gibi lydionlarda da kil, oldukça yumuşak ve kolay ufalanabilen yapıda, altın mikalı (golden), ince kireç ve küçük kuvars katkılıdır. Hamuru turuncu kırmızısı renktedir. Sadece Ephesian ve erken Fikellura gibi Oryantalizan stilde yapılmış kaliteli kapların bazılarının sert pişirimli ve az mika katkılı olduğu ifade edilmektedir. Bu durum Sardes veya civarında olabilecek birden fazla kil yatağının varlığı ile açıklanmaktadır (Gürtekin-Demir, 2007: 48).

Lydionlarda bezeme repertuarı, genellikle gövde üzerine uygulanan ince şerit bantlardan oluşmaktadır. Ancak bezemesiz yalın örneklerin yanı sıra gövde üzeri yatay yivli veya facetalı ve mermer taklidi (marbled) olanları da mevcuttur (Greenewalt, 2010b: 207). Mermer taklidi lydionların MÖ 6. yüzyılda ortaya çıktığı ve üretiminin MÖ 4. yüzyıla kadar devam ettiği belirtilmektedir (Greenewalt, 1978: s39). Bezemede, kırmızı ya da turuncu kırmızı ve siyahtan morumtrak kahverengine dönük iki tür astar tercih edilmiştir. Siyahtan morumtrak kahverengine dönük astar mat yapılırken, kırmızı ya da turuncu kırmızı renge sahip astar ise parlak bırakılmıştır (Butler, 1914, 434-435; Gürtekin-Demir, 2007: 48).

Bu bölümde toplam 16 adet lydion çalışma kapsamında incelenmiştir. İncelenen lydionların ağız çapları 6 ile 8 cm, yükseklikleri ise 9 ile 12 cm arasında değişmektedir. Hamur renkleri devetüyü bejden (7,5 YR 6/3, 6/6, 7/3, 7/4, 7/6), açık kahverengiye (10 YR 7/4), açık kırmızıdan (2,5 YR 6/8) kırmızısı sarıya (7,5 YR 6/6) kadar çeşitlik göstermektedir. Tümü kum, kireç ve mika katkılıdır. Bunlar içerisinde **Görsel 3 a-b**, dışa çekik düz ağız kenarlı, dışa dönük geniş boyunlu, basık şişkin gövdeli ve kısa konik kaidelidir. **Görsel 3 a**'da boyun ve kaide, koyu siyaha çalan kahverengi astarla boyanmış, devetüyü renkteki gövde ise yine aynı renk astar kullanılarak yatay şerit bantlarla bezenmiştir. **Görsel 3 b**'de ise yüzey yoğun bir kalker tabakası ile kaplı olup yüzeyinde yer yer deformasyon oluşmuştur. Bu nedenle kap yüzeyi net olarak görülememekle birlikte, özellikle kabın ağız kenarı ve gövdenin kaideye yakın bölümünde göze çarpan kırmızı renk, boyun ve gövdenin alt kısmının kırmızı renk bir astarla boyanmış olabileceğini göstermektedir. Olasılıkla gövdede de şerit bantlardan oluşan bir bezeme bulunmaktadır. Erken tip lydionlar (Greenewalt, 1966: 6; Gürtekin-Demir, 2021: 71) içerisinde yer aldığımız örneklerimizin en yakın paralelleri Anadolu'da Gordion (Gürtekin-Demir, 2021, res. 9), Börükçü Mevkii (Söğüt, 2012, 582, fig. 26), Sardes (Shear, 1922, 399; Greenewalt, 1972, pl. 3/ 1, no.2, pl. 9/1. no. 13; Sardes'te ele geçen benzer formlu bir başka örnekte, Pers işgal tabakasıyla ilişkili olup MÖ 550'lere tarihlendirilmiştir (Greenewalt, 2009: 195, fig. 12). Klazomenai (Konak-Tarakçı, 2015, 174), Daskyleion (Koçak-Yaldır, 2009: 335, L232, 337, L255, 257), Didyma (Schattner, 2007: 437, pl. 17/ Lyd/1) ve Euromos Güney Nekropolü (Kızıl ve Doğan, 2018: 147, res. 9/ a-d) gibi yerleşimlerde karşımıza çıkarken, Anadolu dışında Samos (Isler ve Kalpaxis, 1978, taf. 47/126, ek I (Beilage I)/ 126) ve Keramaikos'ta (Knigge, 1976, taf. 18.3/ 12-13; Kunze-Götte – Tancke-Vierneisel, 1999, taf. 33/229, taf. 36/234.2) görülmektedir. Tek renk kırmızı astar boyalı Gordion örneği, MÖ 6. yüzyılın ilk çeyreğine (Gürtekin-Demir, 2021: 72), Kamiros nekropolünde ele geçen örnek ise MÖ 580-560 yılları arasında tarihlendirilmiştir. (Coulié-Frére- Garnier-Marton, 2017: 559, 565, fig. 5). Yine Börükçü Mevkii'nde bir kremasyon mezar içerisinde bulunmuş lydion ise Erken Arkaik Dönem yani MÖ geç 7. yüzyıl ile 6. yüzyılın ilk yarısına verilmektedir (Söğüt, 2012: 565, fig. 26). Bununla birlikte Sardes'te bir mezar konteksti içerisinde ele geçen lydionlar MÖ 575-540 yılları arasına (Greenewalt, 1972:140-141, pl. 3/ 1,

Görsel 4. Geçiş Dönemi Lydionları (a-h)

Yukarıda bahsi geçen kırmızı astarlı lydionların yakın paralelleri Daskleion'da karşımıza çıkarken (Gürtekin-Demir, 2002: 131, fig. 17-19/ 123,137), **Görsel 3 g-h** ve **Görsel 4 a-b, h**'nin en yakın benzerleri ise Gordion (Voight, 1997, fig. 23, 18; Greenewalt, 2010b, 204, 491, no. 111), Eski Smyrna/Bayraklı kazıları (Akurga, 1961, 151, 155, fig. 106; Kroll, 2010: 152, res. 13, 436, no. 33; Greenewalt, 2010b: 207, res. 7, 436, no. 33), ayrıca Hermus (Gediz) Nehri civarında gerçekleştirilen yüzey araştırmaların da benzer formlu bir lydion ele geçmiştir (Meriç, 2018: 273, pl. 65, nr. 926), ve Rhodos Kamiros Nekropolü'nde (Jacopi, 1930, 263, fig. 290) görülmektedir. Greenewalt, gerek Gordion gerekse Eski Smyrna/Bayraklı kazılarında bulunmuş örneklerde, gövdenin şişkin karınlı örneklerden daha küçük, geç örneklere göreyse alt gövde cidarı ve kaidenin daha kalın olduğunu, bu nedenle söz konusu örneklerin şişkin karınlı ile geç lydionlar arasında yer alması gerektiğini ifade etmiş, Gordion örneklerini MÖ 550-520 (Greenewalt, 2010b, 491, no. 111) ve Eski Smyrna/Bayraklı örneklerini ise MÖ 540-520'lere tarihlemiştir (Greenewalt, 2010b, 436, no. 33). Gordion'da ele geçen diğer bir paralel örnek ise YHSS 4 (Geç Frig) tabakasında tespit edilmiş ve MÖ 550-330 yıllarına (Voight, 1997, fig. 23, 18), Rhodos Kamiros Nekropolü örneği ise Arkaik Döneme ait olup MÖ 6. yüzyıl ortalarına verilmiştir (Jacopi, 1930: 23, fig. 290). Söz konusu benzerleri ışığında **Görsel 3 c-h** ve **Görsel 4 a-h**'deki lydionların kabaca MÖ 550/40- 520 yılları arasına tarihlendirilmesinin yerinde olacağı anlaşılmaktadır.

İki Renk Boyalı (Bichrome) Makara Biçimli Altlıklar

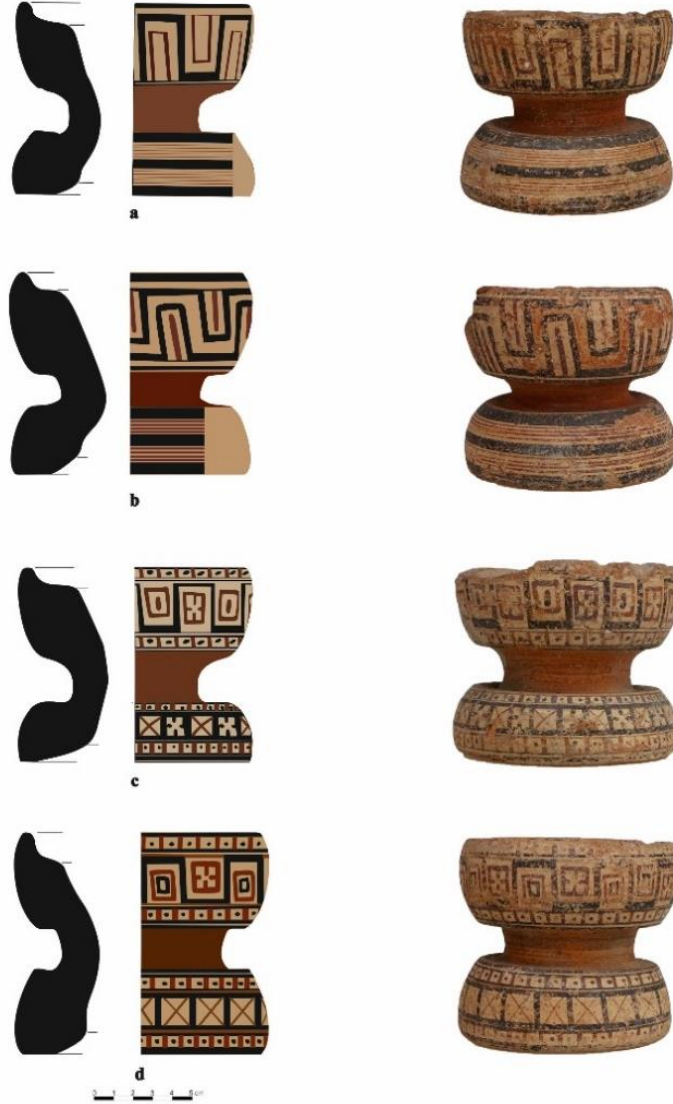
İnsanlığın neolitik dönemle birlikte yerleşik düzene geçişi ve akabinde gerçekleşen sosyo-ekonomik ve kültürel gelişim, kap kaçaklar üzerine de yansımakta, başlangıçta tek renk boya ile başlayan bu serüven iki ve çok renkli (polychrome) boya bezeme ile günümüzde dek devam etmektedir. Bu açıdan, arkeolojik kazı ve araştırmalarda ele geçen bezemeli kaplar üzerine uygulanan teknik ve motif türleri, o kabın dönemsal ayrımında kolaylık sağlamakta, farklı seramik gelenekleri arasındaki kültürel ilişkilerin anlaşılmasında da belirleyici rol oynamaktadır. Gerek estetik gerekse görsel açıdan da ilgi uyandıran bu tür çok renkli boya bezemeli kaplar, özellikle Orta Anadolu'da Geç Demir Çağı'nı başlarıyla kendini göstermektedir. Orta Demir Çağı'ndan beri tek düze bir üretim gerçekleştiren çömlekçi atölyeleri, bu dönemle birlikte boya bezeme stillerini değiştirmiş, bezeme repertuarlarına iki veya çok renkli boyanmış geometrik, bitkisel veya figüratif motifler eklemişlerdir (Genz, 2007: 142; Dönmez, 2010: 147-148). MÖ 7. yüzyıl sonu 6. yüzyıl başlarıyla yaygınlaşan söz konusu bezeme stiline ağırlıklı olarak mat siyah, koyu kırmızı ve kahverenginin tonları tercih edilmiş, bunun yanı sıra beyaz zeminli paneller içerisine yapılan çok renkli bezeme anlayışı da ilk kez bu dönemle ortaya çıkmıştır (Sams, 1978, 229; Kealhofer ve Grave, 2011, 421; Dönmez, 2010: 149-150). Bossert'in "Etikettenartigem Dekor/Etiket Biçimli Dekor" olarak tanımladığı bu boyama bezeme tekniği (Bossert, 2000: 31) Geç Demir Çağ'da Orta Anadolu ve Kuzey Orta Anadolu'yu içine alan geniş bir coğrafya da izlenebilmektedir (Schmidt, 1929: 264, fig. 60/K62, K27 (Kerkenes); Schmidt, 1933: pl. IX/b 742:8 (Alışar V); Koşay, 1941: lev. XLIX, lev. LII, lev. LIII (Pazarlı geç evre); Özgüç ve Özgüç, 1949, lev. XV/6, Lev. XXII/1 (Elbistan Karahöyük); Özgüç, 1971, lev. XVII res. 3 a-b; lev. XVIII res. 2, lev. XIX res. 2; pl. XXVI res. 7 (Kültepe geç evre MÖ 7. yüzyıl sonu 6. yüzyılın ilk yarısı); Bayburtluoğlu, 1979: 177, res. 19, 178, res. 23-24 (Eskiyapar); Özgüç, 1982, lev. 66 res. 6, lev. 74 res. 6, lev. 76-77 (Maşat Höyük II. ve I. yapı katı MÖ 7-4. yüzyıl); Bossert, 2000, taf. 102, res. 30, taf. 106 res. 164, 171 (Büyükkale I MÖ 7-5.yüzyıl); Dönmez,

2005, res. 13, 16, 17 (Ladik-Köyiçi Tepesi GDÇ); Matsumura, 2005, taf. 222/KL86-150 (Kamankale Höyük, IIa3-5 tabakası MÖ 580-330); Dönmez ve Dönmez 2009, res. 28 (Oluz Höyük 3.mimari tabaka GDÇ); Ross, 2010, 87, fig. 15 (Çadır Höyük GDÇ); Akçay, 2011: 430, lev. 91 (Ovaören); Yılmaz, 2015, lev. 119-122 (Oymaağaç GDÇ tabakası MÖ 600/550-300); M. Omura, 2016, 313, res. 7 (Kırşehir Yassihöyük GDÇ); Ergürer, 2016: 170, fig. 10/a (Kınık Höyük), Ergürer, 2018: 93, lev. 16/i-j (Gövezli Tepesi Höyük).

Bu çalışma kapsamında toplam 4 adet altlık değerlendirilmiştir. Yükseklikleri 9,5 ile 11,5 cm arasında değişen altlıkların kaide çapları 12 cm'dir. Hamur renkleri açık kırmızımsı kahve tonlarda (5 YR 6/4) olup, taşçık, kireç, şamot ve mika katkılıdır. Makara (bobin) biçimli yapılmış altlıklar, kalın bir cidara sahip ve dik ağız kenarlarında kapları oturtmaya yarayan yuvalar bulunmaktadır. Tüm altlıkların alt ve üst kısımlarını oluşturan kalın bombeli çıkıntılarının üzeri krem rengi bir astarla kaplanarak, geometrik bezemeler bunların üzerine uygulanmıştır. Altlıkların merkeze doğru daralan orta kısımları ise turuncumsu kırmızı renkte boyanmıştır. İncelenen altlıklar neredeyse aynı çömlekçi ustasının elinden çıkmışçasına benzemektedir. Bunlardan **Görsel 5 a-b'**deki altlıkların kaide kısımları, üçer sıra kalın siyah bantlar ve bu bantlar arasına yerleştirilmiş dört veya beşli çizgisel ince şeritlerle dekore edilmiştir. Her iki örnekte altlığın üst tarafı siyah renkte boyanmış mazgal meander motifi ile bezenmiş, **Görsel 5 a'**da meander tekli yapılırken, **Görsel 5 b'**de çift sıra halinde uygulanmıştır. Bununla birlikte **Görsel 5 a'**da meanderin boş bırakılan ara kısımlarına ters ve düz yerleştirilmiş koyu kırmızı renkte, dikdörtgen motifler yerleştirilirken, **Görsel 5 b'**de bu boşluklara yine koyu kırmızı renkte dik çizgilerin uygulandığı görülmektedir. Bu motiflerin yer aldığı alanların ön kısımlarının siyah çizgisel şeritlerle kapatıldığı dikkati çekmektedir. Ayrıca **Görsel 5 b'**de çift sıra mazgal meanderin orta kısımlarının açık turuncumsu kırmızı tonlarda boyanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu uygulamanın sadece iki mazgal arasına yapıldığı dikkati çekmektedir. Bu ilk etapta boyamada yarım bırakılmış hissi uyandırır da boyamanın başlangıç ve bitiş yerlerine bakıldığında bilinçli yapılmış bir uygulama olduğu anlaşılabilir. Söz konusu bu örneklerde boya bezeme dönüşümlü yerleştirilmiş daha basit geometrik motiflerden oluşmuşken, **Görsel 5 c** ve **d'** de bu geometrik motiflerin zenginleştiği dikkati çekmektedir. **Görsel 5 c** ve **d'** ye baktığımızda altlığın üst kısmındaki bezeme kompozisyonunun, yatay konumlandırılmış, iki sıra halinde içleri nokta bezemeli merdiven motif dizileri ve bunlarına arasına yerleştirilmiş mazgal meanderlerden oluştuğu görülmektedir. Merdiven motiflerinin yatay çizgileri ve içlerindeki noktalar siyah, dikey inen kısa çizgileri ise koyu kırmızı renkte yapılmıştır. Aynı şekilde mazgal meanderlerin de siyah, meander aralarının da kırmızı renkte kare motiflerle doldurulduğu görülmektedir. Kare motifler üç farklı şekilde yapılmışlardır. Her iki altlıkta da ortak olan ilk kare motifi, her bir kenarın ortasından merkeze doğru dört kısa çizgi çekilerek oluşturulmuş rozet biçimindedir. **Görsel 5 c'**de görülen bir diğer kare motif ortasına kısa çizgi çekilerek, **Görsel 5 d'**de ise kırmızı çerçeveli bir kare içine siyah renkte ikinci bir karenin yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Bu kare motifler **Görsel 5 c'**de meander aralarına sırayla dönüşümlü yerleştirilirken, **Görsel 5 d'** de iç içe geçmiş iki kare motif yan yana getirilmiş, devamında ise rozet biçimli kare motifler ve bunların arasına iç içe kareler yerleştirilmiştir. Bahsi geçen altlıkların kaide kısımlarında, aynı **Görsel 5 a** ve **b'** de olduğu gibi, yatay iki sıra halinde içi nokta bezemeli merdiven motif uygulanmış, ancak bu kez merdiven motifin sınırladığı alana, daha büyük ve geniş bir merdiven motif yapılarak, bunların içleri ya sadece

“X” ler (**Görsel 5 d**) ya da bir “X” bir de dörtkenarından kısa çizgiler çekilerek oluşturulmuş geometrik motifin dönüşümlü yerleştirildiği bir kompozisyonla doldurulmuştur. “X” motifler kırmızı boya kullanılarak yapılmıştır.

Görsel 5. İki Renk Boyalı (Bichrome) Makara Biçimli Altlıklar

Altlıklar üzerine yapılan incelemelerde ne yazık ki ne form ne de bezeme stili açısından birebir örneği ile karşılaşılammıştır. Fakat Sardes'te gerçekleştirilen kazılarda örneklerimizi çağrıştıran makara biçimli altlıklar bulunmuştur. Bu altlıklardan ikisi Arkaik evreye ait MMS sektöründen (Greenewalt-Ratte- Rautman, 1995: 17, fig. 19/B), diğer dördü ise “Lydian Shop” olarak isimlendirilen alandan ele geçmiştir (Ramage, 2008: 82-83, fig. 6-7). MMS sektöründe bir ocağın hemen yanında bulunmuş altlıklar, açık renkli bir astar üzerine, koyu renkte nokta dizileri ve basit çizgisel motiflerle dekore edilmiştir. Altlıkların en üst, orta ve en alt kısımları kalın köşeli bir halka biçiminde, dışa çıkıntı yapmaktadır. Aynı şekilde, Sardes'te ele geçen diğer dört altlığın da şekilsel olarak MMS sektöründekiler ile benzer oldukları, sadece küçük farklılıklar yansıttıkları görülmektedir. “Lydian Shop” alanında bulunmuş altlıkların dışa çıkıntı yapan en alt ve en üst kısımlarının daha kalın ve

bombeli yapıldıkları ve bunların arasındaki daha ince halka çıkıntının üzerine ise iki derin iç bükey yiv uygulandığı dikkati çekmektedir. Söz konusu altlıkların tümünün üzerinde kırmızımsı kahverengiye dönük boya izleri bulunmaktadır (Ramage ve Ramage, 2021: 89-90, pl. 146/HOB 536-539). Bu açılardan bakıldığında Sardes'te ele geçen altlıkların **Görsel 5 a-d** için birer proto-tip oluşturduklarını söylemek mümkündür. Diğer yandan **Görsel 5 a-b** ve **c-d'** de izlenen boya bezemenin üslup olarak Phrygia kültürü, motif türleri açısından ise hem Lydia hem de Ephesos etkisi yansıttıkları anlaşılabilir. Öyle ki, özellikle krem astar üzerine mat bitişli siyah ve kırmızı renklerin kullanılması ile oluşturulmuş bezeme anlayışı, Orta Anadolu Geç Demir Çağı boyahıları için gelenekseldir. Aynı şekilde motif türleri açısından bakıldığında **Görsel 5 a-b'** deki altlıkların gerek üst gerekse alt kısımlarına uygulanan mazgal meander ve iki renkli paralel şeritleri Orta ve Kuzey Orta Anadolu Demir Çağı merkezleri Boğazköy Büyükkale (Bossert, 2000, taf. 158/B 346-350, taf. 113/358 a), Alishar (Schmidt, 1933, pl. II /B; Osten, 1937, fig. 38/ c 37; fig. 65/6; fig. 72/15), Pazarlı (Koşay, 1941, pl. LI/P 6599), Alacahöyük (Koşay ve Akok, 1966: 40-41), Çadır Höyük (Genz, 2001, fig. 4/1), Kamankale Höyük (IIa 3-5) (Matsumura, 2005, KL87-P11), Suluca Karahöyük (Balkan ve Sümer, 1970, res. 4), Uşaklı Höyük (Mazzoni- D'Agostino- Orsi, 2014, fig. 13/d) ve Oluz Höyük (Dönmez ve Abazoğlu, 2018, fig. 14/ 26) gibi yerleşimlerde görmek mümkündür. Ancak bu merkezlerde paralel şeritlerden oluşan çizgisel motifler genellikle daha düzensiz bir görünüm yansıtmaktadır. Bununla birlikte bizim **Görsel 5 a-b'**deki siyah iki kalın bant arasına yerleştirilmiş ince çizgisel şeritlere bakıldığında hem bezemenin uygulanış biçimi hem de teknik açıdan Lydia linear stil *black on red*'ler ile büyük benzerlik taşıdıkları anlaşılmaktadır (Gürtekin-Demir, 2011: 364, fig. 2). Diğer yandan **Görsel 5 c** ve **d'** deki altlıklarda görülen içi noktalı merdiven motifleri, Orta ve Kuzey Orta Anadolu Demir Çağı boya bezemeli kaplarda tercih edilen bir bezeme olmayıp daha çok Batı Anadolu'da "*Ephesian Ware*" olarak isimlendirilen seramiklerde kullanılan bir motif türü olarak karşımıza çıkmaktadır (Greenewalt, 1973, pl. I/2, pl. II/1). Buluntu yerinin Ephesos olması nedeniyle bu isimle anılan seramiklerde, söz konusu merdiven motifinin çoğunlukla kalın beyaz bir astar üzerine siyaha dönük koyu kahve ve kırmızımsı kahverenginin kullanılması ile yapıldığı görülmektedir (Greenewalt, 1973, pl. I/2, pl. II/1; Kılınç, 2019, 69, kat no. 7). Yine aynı altlıklarda yer alan "X" motiflerinin çok sayıda benzer ve farklı tipleri Phrygian boyalı seramiklerinde de bulunmakla birlikte (Bossert, 2000, taf. 76/ 892, taf. 126/164), yapılış biçimi ve stili açısından "*Ephesian Ware*" ler ile paralellik gösterdikleri açıktır (Greenewalt, 1973, pl. I/2), Kerschner, MÖ geç 7. yüzyıl ile 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen bu seramik grubundaki boya bezemelerin de Lydia "*Black on Red*" lerdeki motif repertuarı ile büyük benzerlik taşıdıkları görüşündedir (Kerschner, 1999: 236). Bu nedenle Ephesos Grubu seramiklerin Güney İonia etkisinde, Batı Anadolu-Lydia gelenek ve tekniği ile üretilmiş özgün kombinasyonlar olduklarını düşünmektedir (Kerschner, 2005: 139). Hamur ve katkı türleri açısından daha kaliteli oldukları bilinen Lydia ve Ephesos üretimi kaplar, yoğun mika katkılı iken (Greenewalt, 1973: 109) incelen altlıklarda mika katkısı bulunmakla birlikte ağırlıklı olarak kireç, taşçık ve şamot göze çarpmaktadır. Bu yönüyle Orta Anadolu Bölgesi Demir Çağı seramiklerinin kilini yansıtan **Görsel 5 a-d'** deki altlıkların, motif türleri açısından Lydia *black on red* ve Ephesian Ware seramikleri, boya bezemenin uygulanışı açısından ise Phrygia etkili yerel taklit ürünler olabileceklerini söylemek mümkündür. Phrgia boyahılarında hem iki hem de çok

renkli boya bezemenin³ MÖ 7. yüzyıl sonu 6. yüzyıl başlarında (Sams 1978, 229) *Ephesian Ware* ile eş zamanlı ortaya çıktığı düşünüldüğünde bezemedeki etkileşimin, var olan ticari ve kültürel ilişkilerin sonucu ürünlere yansımaları kaçınılmaz gözükmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Burdur ve Isparta Bölgeleri'nden satın alma yoluyla Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ne oradan da Alanya Müzesi'ne kazandırılan toplam 27 adet seramik üzerinde yapılan incelemelerde, kapların ağırlıklı olarak Orta Demir Çağ sonu-Geç Demir Çağı başlarına yani MÖ 7-6. yüzyıl aralığına ait oldukları anlaşılmaktadır. Yalnızca, *black on red* grubu seramiklerde Orta Demir Çağı'na inen (MÖ 9-8. yüzyıl) Kilikya Bölgesi üretimi olduğu düşünülen bir amphora ile karşılaşılmaktadır. Ayrıca aynı grup seramikler içerisinde yer alan bir ritüel sunu tabağının (**Görsel 2 a**) Sardes veya civarındaki bir yerde üretilmiş olabileceği düşünülmektedir. Diğer yandan değerlendirilen kaplar içerisindeki lydionların, erken ve geçiş olmak üzere iki tipten oluştuğu, erken örneklerin MÖ 575-550, geçiş tipi örneklerinin ise 550/40-520'lere ait oldukları anlaşılmaktadır. Krem astar üzerine iki renkli boyanmış makara biçimli altlıklar, nadir karşılaşılan bir eser olup, form olarak Lydia, motif türü ve stili olarak hem Lydia hem de Ephesos, ancak boya bezeme üslubu ve hamur özellikleri açısından Phrgia özellikleri taşıdıkları görülmektedir. Phrgia Bölgesi'nde yerel üretilmiş taklitler olarak yorumladığımız altlıkların, zengin boya bezeme repertuarları ve nadir bulunan örnekler olmalarından dolayı, üst sınıfa mensup kişilere özel olarak üretildiklerini söylemek yanlış olmasa gerek. Fakat bu görüşün doğruluğunu ilerleyen zamanlarda benzer eserler üzerine yapılacak yeni çalışmalar belirleyecektir.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Alanya Müzesi'nden Urartu, Lydia ve Phrygia Dönemleri'ne Ait Bir Grup Demir Çağı Çanak Çömlek ve Altlıkları Üzerine Değerlendirme" başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Akçay, A. (2011) . *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Tabal Ülkesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akurgal, E. (1950). "Bayraklı Kazısı Ön Raporu", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VIII. Cilt, 1-2 Sayı, 1-51.
- Akurgal, E. (1961). *Die Kunst Anatoliensi*, Berlin.
- Alp, G. (1979). "Konya Çevre Araştırmaları 1970", VIII. Türk Tarih Kongresi, I. Cilt, 325-330
- Arslan, N. (2001). "Die Funde des Kıcıkışla Höyük", *Istanbul Mitteilungen (IstMitt)* 51, 167-189.
- Arslan, N. (2010). *Kilikya Demir Çağı Seramiği İthal Boyalı Seramikler ve İlişkiler*, İstanbul.
- Amyx, D. A.- Pritchett, W. K. (1958). "The Attic Stelai: Part III. Vases and Other Containers", *Hesperia Vol 27, No. 4*, 255-310.

- Ayyıldız, N. (2006). *Van-Yoncatepe Sarayı Çanak Çömlek Parçalarının Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Bahar, H. (1999). "The Konya Region in the Iron Age and Its Relations with Cilicia", *Anatolian Studies Vol. 49*, 1-10.
- Bahar, H. (1999). *Demir Çağında Konya ve Çevresi*, Konya.
- Balkan, K.- Sümer, O. (1970). "1968 yılı Hacibektaş Hüyüğü (Suluca Karahöyük) Ön Raporu", *Türk Arkeoloji Dergisi XVIII-I*, Ankara, 37-49.
- Batmaz, A.- Özkan, İ. (2017). "Archaeometric Investigation on Red Slip of Urartian Pottery", *Mediterranean Archaeology and Archaeometry 17 (13)*, 149-162.
- Batmaz, A. (2019). "A Study of Urartian Red Glossy Pottery Production in Van, Turkey, Using Archaeological, Ethnoarchaeological and Experimental Archaeological Methods", *Ethnoarchaeology, Vol 11, No. 1*, 34-60.
- Batmaz, A. (2020). "Urartu'dan Osmanlı'ya Kalan Bir Miras: Parlak Kırmızı Astar", *Seramik Araştırmaları Dergisi (SRMKA)*, 80-90.
- Bayburtluoğlu, İ. (1979). "Eskiyapar Phryg Çağı", *VIII. Türk Tarih Kongresi, Cilt 1*. Ankara: 293-303.
- Beazley, J. D. (1927). "Some Inscriptions on Vases", *American Journal of Archaeology Vol. 31, No. 3*, 345-353.
- Belli, O. (2003). "Urartu Çanak Çömleği", *Urartu: Savaş ve Estetik/ Urartu: War and Aesthetics*, İstanbul, 134-143.
- Bilgiç, E.- Ögün, B. (1967). "Adilcevaş Kef Kalesi Kazıları", *Türk Arkeoloji Dergisi 16*, 45-49.
- Bilgin, İ.- Dinç, R. – Önder, M. (1996). "Lydia'daki İki Tümülüs'de Temizlik Kazısı Çalışmaları", *Arkeoloji Dergisi IV*, 207-222
- Boardman, J. (1980). *The Greeks Overseas*, London.
- Boehlau, J. (1898). *Aus Ionischen und İtalischen Necropolen*, Leipzig.
- Bossert, E. M. (1963). "IV. Die İmportierte Keramik aus den Phrygischen Schichten von Büyükkale (Boğazköy)", *MDOG/94*, 53-72.
- Bossert, E. M. (2000). *Die Keramik Phrygischer Zeit Von Boğazköy*, Mainz.
- Brown, A. C.-Catling, H. W. (1986). *Ancient Cyprus*, Oxford.
- Bulba, M. (2010). *Geometrische Keramik Kariens*, Wisbaden.
- Burney, C. A. (1957). "Urartian Fortresses and Towns in the Van Region", *Anatolian Studies 7*, 37-45.
- Burney, C. A.- Lang, D. M. (1971). *The Peoples of the Hills: Ancient Ararat and Caucasus*, London.
- Burney, C. A. (1973). "Excavation at Haftavan Tepe, 1971: Third Preliminary Report", *Iran, Vol. XI*, 153-172
- Butler, H. C. (1914). "Fifth Preliminary Report on The American Excavations at Sardes in Asya Minor", *American Journal of Archaeology, Vol. 18, No. 4*, 425-437.
- Butler, H. C. (1922), *Sardis, Volume I The Excavations Part I 1910-1914*, Leyden.
- Çilingiroğlu, A.- Derin, Z. (1992). "Van-Dilkaya Kazısı, 1990", *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara, 403-422.
- Çilingiroğlu, A. (1997). *Urartu Kralhğı: Tarihi ve Sanatı*, İzmir.

- Çokay-Kepçe, S. (2009). "The Pottery from Burdur Uylupınar Necropolis", *Adalya XII*, 29-76.
- Coulié, A.- Frère, D. - Garnier, N. - Marton, A. (2017). "Le tombeau A de Camiros: Les vases archaïques et leurs cantenus. L'apport de l'étude chronologique et des analyses chimiques des résidus", *Bulletin de correspondance hellénique*, 141, 553-621.
- Darga, A. M. (1986). "Karatepe-Azatiwattaya Kalesinin Çanak Çömlek Buluntuları", *An. Ar, Prof. Dr. U. Bahadır Alkım Hatıra Sayısı X*, 371-400.
- Derin, Z. (1999). "Potters' Marks of Ayanis Citadel, Van", *Anatolian Studies, Vol. 49, Anatolian Iron Ages 4. Proceedings of the Fourth Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Mersin, 19-23 May 1997*, 81-100.
- Desborough, V. R. d'A. (1952). *Protogeometric Pottery*, Oxford.
- Dönmez, Ş. (2005). "Orta Karadeniz Bölgesi'nde Önemli Bir Demir Çağı Yerleşmesi: Lâdik-Köyüçü Tepesi/İkizari", *Anadolu Araştırmaları 18-1*: 65-109.
- Dönmez, Ş.- Dönmez, E. N. (2009). "Amasya-Oluz Höyük Kazısı 2007 Dönemi Çalışmaları: İlk Sonuçları" *Belleten LXXIII*: 395-421.
- Dönmez, Ş. (2010), "Yeni Arkeolojik Gelişmeler Işığında Orta Karadeniz Bölgesi Demir Çağı Kültürüne Genel Bir Bakış", *Anadolu Araştırmaları XIX-2006*, 137-196.
- Dönmez, Ş.- Abazoğlu, F. (2018). "Kızılırmak Havzası Demir Çağı Boya Bezekli Çanak-Çömlek Geleneğinin Kökeni Üzerine Düşünceler", *TÜBA-AR 23*, 81-99.
- Dupre, S. (1983). *Porsuk I: La Céramique De L'Age Du Bronze Et De L'Age Du Fer*, Paris
- Emre, K. (1969). *Altıntepe'de Urartu Seramiği. The Urartian Pottery from Altıntepe*, Türk Tarih Krumu Basımevi, Ankara.
- Erdem, A. Ü – Konyar, E. (2011). "Urartu Çanak Çömleği", *Urartu. Doğuda Değişim/Urartu. Transformation in the East*, K. Köroğlu – E. Konyar (Eds.), 268-285.
- Erdem, A. Ü. (2013). "Potters' Marks in Urartu on the Basis of New Evidence from Ayanis Fortress", *Iranica Antiqua, Vol. XLVIII*, 193-220.
- Erdem, A. Ü. (2014). "Urartu Kalelerinde Çanak Çömleğin Depolanması İle İlgili Uygulamalar" , *Arkeoloji ile Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar, Veli Sevin'e Armağan SCRIPTA. Essays in Honour of Veli Sevin, A Life Immersed in Archaeology*, A. Özfirat (ed.), 147-153.
- Ergürer, H. (2016). "Kınık Höyük Demir Çağ Boyalılarında Bezeme Geleneği", *OLBA XXIV*: 67-170.
- Ergürer, H. (2018). "Gövezli Tepesi Höyük Demir Çağı Seramikleri/ The Iron Ages Pottery From Gövezli Tepesi Mound", *TÜBA-AR 22*, 63-93.
- Erzen, A. (1976). "Çavuştepe Yukarı Kale ve Toprakkale 1976 Dönemi Kazıları", *Anadolu Araştırmaları 4-5*:1-59.
- Erzen, A. (1992). *Doğu Anadolu ve Urartular*, Ankara.
- French, D. H. (1964). "Excavations at Can Hasan Third Preliminary Report, 1963", *Anatolian Studies, Vol. 14*, 125-137.
- Genz, H. (2001). "İron Age Pottery from Çadır Höyük", *Anatolica XXVII*, 159-170.
- Genz, H. (2007). "Late Iron Age Occupation on The Northwest Slope at Boğazköy", *Anatolian Iron Ages 6, The Proceedings of the Sixth Anatolian Iron Ages Colloquium held at Eskişehir, 16-20 August 2004*, A. Çilingiroğlu-A.Sagona (Ed.), 135-151.

- Genz, H. (2011). "The Iron Age in Central Anatolia", *Collaqua Antiqua 1, The Black Sea, Greece, Anatolia and Europe in The First Millennium BC*, 331-367.
- Gjerstad, E. (1934). "Cilician Studies", *Revue Archeologique*, 156-202.
- Gjerstad, E. (1948). *The Cypro-Geometric, Cypro-Achaic and Cypro-Classical Periods, The Swedish Cyprus Expedition Vol. IV, Part II*, Stockholm.
- Greenewalt, C. H. (1966). *Lydian Pottery of The Sixth Century B.C. : The Lydian and Marbled Ware*, University of Pennsylvania, Ph. D. , Michigan.
- Greenewalt, C. H. (1972). "Two Lydian Graves at Sardis", *California Studies in Classical Antiquity, Vol. 5*, 113-145.
- Greenewalt, C. H. (1973). "Ephesian Ware", *California Studies in Classical Antiquity 6*, 91-122.
- Greenewalt, C. H. (1978). "Lydian Elements in The Material Culture of Sardis", *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology, Vol. I*, E. Akurgal (Ed.), 37-45.
- Greenewalt, C. H. - Ratte, C. - Rautman, M. L. (1994). "The Sardis Campaigns of 1990 and 1991", *AASOR 52*, 1-36.
- Greenewalt, C. H.- Ratte, C.- Rautman, M. L. (1995). "The Sardis Campaigns of 1992 and 1993", *AASOR 53*, 1-36.
- Greenewalt, C. H. (1995). "Croesus of Sardis and the Lydia Kingdom of Anatolia", *Civilization of the Ancient Near East*, 1173-1183.
- Greenewalt, C. H. (2009). "Sardis: Archaeological Research and Conservation Projects in 2007", *30. Kazı Sonuçları Toplantısı 4. Cilt*, 191-204.
- Greenewalt, C. H. (2010a). *Lidyahlar ve Dünyaları/ The Lydians and Their World*, N. D. Cahill (Ed.) , 1-36.
- Greenewalt, C. H. (2010b). "Lidya Kozmetiği/Lydian Cosmetics", *Lidyahlar ve Dünyaları/ The Lydians and Their World*, N. D. Cahill (Ed.) , 201-216.
- Greenewalt, C. H. (2011). "Sardis: A First Millenium B. C. E. Capital in Western Anatolia", *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia 10,000-323 B. C. E. , Sharon R. Steadman and Gregory McMahon (Eds.)*, 1112-1130.
- Gürbüz, A. (1979). "Konya Çevre Araştırmaları 1970", *VIII. Türk Tarih Kongresi I. Cilt*, 325-330.
- Gürtekin, R. G. (1998). *Lydia Seramiğindeki Yabancı Etkiler*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gürtekin-Demir, R. G. (2002). "Lydian Painted Pottery at Daskyleion", *Anatolian Studies 52*, 111-143.
- Gürtekin-Demir, R. G. (2007). "Provincial Production of Lydian Painted Pottery", *Anatolian Iron Ages 6, The Proceedings of the Six Anatolian Iron Age Colloquium held at Eskişehir, 16-20 August 2004*, A. Çilingiroğlu and D. H. French (Eds.), 47-77.
- Gürtekin-Demir, R. G. (2011). "An Eastern Mediterranean Painting Convention in Western Anatolia: Lydian Black-on-Red", *Orientalia Lovaniensia Analecta 202, Intercultural Contacts in The Ancient Mediterranean*, 359-378.
- Gürtekin-Demir, R. G. - Polat, Y. (2015). "Between Lydia and Caria: İron Age Pottery from Kale-, Tavas, Ancient Tabae", *Keramos, Proceedings of the First International Conference at Ege University May 9-13, 2011 (İzmir)*, 115-293.
- Gürtekin-Demir, R. G. (2021). "Antik Dönemin Ünlü Lydia Kozmetik ve Tıbbi Markası: Bakkaris ve Lydionlar", *Antik Çağ'dan Günümüze Parfüm*, C. Atila – E. Erginer (Eds.), 63-74.

- Hanfmann, G. M. A. (1944). "Italic Tombs in the University Museum by Edith Hall Dohan", *American Journal of Archaeology*, Vol. 48, No. 1, 114-116.
- Hanfmann, G. M. A. (1962). "Forth Campaign at Sardis", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research (BASOR)*, No. 166, 1-57.
- Hanfmann, G. M. A. (1963). "The Iron Age Pottery of Tarsus", *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, Volume III Text-Plates, The Iron Age, Princeton*, H. Goldman (Ed.), New Jersey, 18-160.
- Haspels, C. H. E. (1951). *Phrygie Exploration Archeologique La Cite de Midas Ceramique et Trouvailles Diverses*, Institut Français D'archeologie De Stamboul Paris.
- Henrickson, R. C. (1993). "Politics, Economics and Ceramic Continuity at Gordion in The Late Second and First Millennia B.C.", *Social and Cultural Context of New Ceramic Technologies*, 89-176.
- Henrickson, R. C. (1994). "Continuity and Discontinuity in The Ceramic Tradition of Gordion During The Iron Age", *Anatolian Iron Ages 3, The Proceedings of the Third Anatolian Iron Age Colloquium held at Van, 6-12 August 1990*, A. Çilingiroğlu and D. H. French (edits.), 95-129.
- Isler, H. P. - Kalpaxis, T. E. (1978). *Das Archaische Nordtor und Seine Umgebung im Heraion von Samos*, Bonn.
- Jacopi, G. (1930). *Esplorazione Archeologica Di Camiro-I, Scavi Nelle Necropoli Camiresi 1929-1930*, Rodi.
- Karageorghis, V. (1975). *Alaas A Protogeometric Necropolis in Cyprus*, Cyprus.
- Kapmeyer, H. (2005). "Zur Herstellung urartäischer Palastkeramik", *Archäologische Mitteilungen aus Iran und Turan 35-36 (2003-2004)*, 313-333.
- Kealhofer, L.- Grave, P. (2011). "The Iron Age on The Central Anatolian Plateau", *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia, 10.000-323 B.C.E.* , Sharon R. Steadman-Gregory McMahon (Eds.), Oxford University Press, 415-442.
- Kerschner, M. (1999). "Das Keramikbild von Ephesos im 7. und 6. Jahrhundert, Mit einem Beitrag von Hans Mommsen und Alexander Schwedt", *Milesische Forschungen Band 5, Die Orientalisierende Stilströmung In Der*, Berlin: 221-245.
- Kerschner, M. (2005). "Die Ioner und ihr Verhältnis zu den Phrygern und Lydern", *Asia Minor Studien*, 54, 113-146.
- Kerschner, M. (2007). "Das Keramikbild von Ephesos im 7. Und 6. Jh. V. Chr.", *Milesische Forschungen Band 5: 221-245*.
- Kılınç, A. (2019). *Ephesos Grubu Seramikler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kızıl, A – Doğan, T. (2018). "Euromos Güney Nekropolis'te Ortaya Çıkarılan Geometrik ve Arkaik Dönem Mezarları", *TÜBA-AR 23*, 137-155.
- Kleiss, W. (1980). "Bastam, an Urartian Citadel Complex of the Seventh Century B.C. ", *American Journal of Archaeology*, Vol. 84, No. 3 (Jul. , 1980), 299-304.
- Knigge, U. (1976). *Der Südhügel, Keramikos Band IX*, Berlin.
- Koçak-Yaldır, A. (2009). *İ.Ö. Yedinci ve Altıncı Yüzyıllarda Daskyleion'un Ticari İlişkileri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Konak-Tarakçı, S. (2015). "Some remarks on newly discovered graves at Klazomenai". *KERAMOS, Ceramics: A Cultural Approach, Proceedings of the First International Conference at Ege University. İzmir (2015)*, R. G. Gürtekin-Demir, H. Cevizoğlu, Y. Polat, G. Polat (Eds.), 173-183.
- Konyar, E.- Ayman, İ.- Avcı, C.- Yiğitpaşa, D.-Genç, B.- Akgün, R. G. (2011). "Excavations at the Mound of Van Fortress", *Colloquium Anatolicum XI*, 219-246.
- Koşay, H. Z. (1941). *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Pazarlı Hafriyat Raporu/Les Fouilles de Pazarlı, Entreprises par la Societe D'histoire Turque*, Ankara.
- Koşay, H. Z.- Akok, M. (1966), *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Kazısı 1940-1948'deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor/Ausgrabungen von Alaca Höyük Vorbericht Über Die Forschungen und Entdeckungen von 1940-1948*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Kozbe, G. - Çevik, Ö.- Sağlamtimur, H. (2001). "Pottery", *Ayanis I, Ten Years' Excavations at Rusahinili Eudurukari 1989-1998*, A. Çilingioğlu – M. Salvini (edits.) 85-154.
- Kroll, S. (1970). "Die Keramik aus der Ausgrabung Bastam 1969", *Archaeologische Mitteilungen aus Iran Neue Folge*, Berlin, 66-92
- Kroll, S. (1972). "Excavation at Bastam Iran", *Archaeology Vol. 25, Number 4*, 292-297.
- Kroll, S. (1976). *Keramik Urartäischer Festungen in Iran, Archaeologische Mitteilung Aus Iran*, Berlin.
- Kroll, S. (1988). "Die Keramik", *BASTAM II. Ausgrabungen in den urartäischen Anlagen 1977-1978*, W. Kleiss (Ed.), 166-174.
- Kroll, S. (2010). "Urartu ve Hasanlu", *Aramazd Armenian Journal of Near Eastern Studiesi Vol. V, Issue 2*, 21-35.
- Kroll, J. H. (2010). "Sardeis Sikkeleri", *Lidyahlar ve Dünyaları/ The Lydians and Their World*, N. D. Cahill (ed.), 143-156.
- Kunze-Götte, E.- Tancke, K.- Vierneisel, K. (1999). *Die Nekropole Von Der Mitte Des 6. Bis Zum Ende Des 5. Jahrhunderts, Kerameikos Band VII/2*, München.
- Matsumura, K. (2005). *Die Eisenzeitliche Keramik in Zentralanatolien aufgrund der Keramik in Kaman-Kalehöyük*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Freie Üniversitesi, Berlin.
- Mazzoni, S.- D'Agostino, A.- Orsi, V. (2014). "Uşaklı Höyük 2012: Surface Scraping and Collecting on The High Mound", *35. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt 1*, Muğla, 253-258.
- Mellaart, J. (1955). "Iron Age Pottery From Southern Anatolia", *Belleten Cilt: XIX, Sayı:74*, 115-130.
- Meriç, R. (2018). *Hermus (Gediz) Valley in Western Turkey Results of an Archaeological and Historical Survey*, A. Ersoy (Ed.), İstanbul.
- Mierse, W. E. (1986). "Lydian Pottery at Aphrosodias", M. S. Joukowsky (Ed.), *Prehistoric Aphrosodias: An Account of the Excavations and Artifact Studies. Vol. I*: 413-424
- Mitten, D. G.- Yügrüm, G. (1974). "Ahlatlı Tepecik beside the Gygean Lake", *Archaeological Institute of American*, 22-29.
- Olfers, J. F. M. (1859). *Über die Lydischen Königsgräber bei Sardes und den Grabhügel des Alyattes*, Berlin.
- Omura, M. (2016). "Yassıhöyük Kazıları 2014", *37. Kazı Sonuçları Toplantısı-3*, Ankara: 303-304.

- Öğün, B. (1982). “Die urartäischen Paläste und die Bestattungbräuche der Urartäer”, *Palast und Hütte, Beiträge zum Bauen und Wohnen im Altertum von Archäologen, Vor- und Frühgeschichtlern*, Dietrich Papenfuss und Volker Michael Strocka (edits.), 217-235
- Özgen, I.- Öztürk, J. (1996). *Heritage Recovered The Lydian Treasure*, Ankara.
- Özgüç, T.- Özgüç, N. (1949). *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Karahöyük Hafriyatı Raporu 1947*, Ankara.
- Özgüç, T. (1971). *Demir Devrinde Kültepe ve Civarı/Kültepe and Its Vicinity in the Iron Age*. Ankara.
- Özgüç, T. (1982). *Maşat Höyük II. Boğazköy'ün Kuzeydoğusunda Bir Hitit Merkezi/A Hittite Center Northeast of Boğazköy*, Ankara.
- Özudođru, Ş. (2020). *Kibyra Kazı ve Araştırmaları Monografi Serisi I, KIBYRA*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Payne, M. R. (2001). *Hiyeroglif ve Çivi Yazılı Bulgular Işığında Urartularda Kullanılan Hacim Ölçüleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi.
- Perrot, G.- Chipiez, C. (1892). *History of Art in Phrygia, Lydia, Caria ve Lycia*, Paris.
- Piotrovskii, B. B. (1952). *Karmir-Blur II. Rezultati Robot 1949-1950*, Erivan.
- Piotrovskii, B. B. (1967). *Urartu. The Kingdom of Van and its Art*, London.
- Piotrovskii, B. B. (1969). *Urartu*, Geneva.
- Ramage, A. (2008). “Make Do and Mend” in Archaic Sardis”, *Love For Lydia, A Sardis Anniversary Volume Presented to Crawford H. Greenewalt, Jr. , N. Cahill (Ed.)*, London, 79-85.
- Ramage, A.- Ramage, N. H. (2021). “Lydian I, Lydian Areas beneath the Roman House of Bronzes”, *Ordinary Lydians at Home, The Lydian Trenches of the House of Bronzes and Pactolus Chiff at Sardis, Volume I-II*, Ramage, A. , Ramage, N. H. , Gürtekin, R. G. (Eds.), England. 89-91.
- Ramage, A.- Ramage, N. H.- Gürtekin, R. G. (2021). *Ordinary Lydians at Home, The Lydian Trenches of the House of Bronzes and Pactolus Chiff at Sardis, Volume II: Plans and Plates*, England.
- Roosevelt, C. H. (2009). *The Archaeology of Lydia, From Gyges to Alexander*, Cambridge.
- Ross, J. (2010). “Çadır Höyük: The Upper South Slope 2006-2009”, *Anatolica XXXVI*: 67-87.
- Rumpf, A. (1921). “Lydische Salbgefäße”, *Mitteilungen Des Deutschen Archäologischen Instituts Athenische Abteilung, Band XXXXV 1920*, Berlin, 163-182.
- Sams, G. K. (1978). “Schools of Geometric Painting in Early Iron Age Anatolia”, *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology, Ankara-İzmir 23-30/IX/1973, Vol. 1*, 227-236.
- Sams, G. K. (1979). “İmports at Gordion Lydian and Persian Periods”, *Expedition Vol. 21, Num. 4*, 6-17.
- Sevin, V. - Özfırat, A. - Kavaklı, E. (1999). “ Van-Karagündüz Höyüğü Kazıları (1997 Yılı Çalışmaları)”, *Belleten, Cilt LXIII, Sayı 238*, 847-868.
- Sevin, V. (1999). “The Origins of the Urartians in the Light of the Van/Karagündüz Excavations”, *Anatolian Studies, Vol. 49, Anatolian Iron Ages 4. Proceedings of the Fourth Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Mersin, 19-23 May 1997*, 159-164.
- Schattner, T. G. (2007). *Die Fundkeramik vom 8. BIS ZUM 4. Jahrhundert v.Chr. Didyma Band 4, Deutsches Archäologisches Institut, Rhein*.

- Schreiber, N. (2003). *The Cypro-Phoenician Pottery of The Iron Age*, Boston.
- Schaus, G. P. (1992). "Imported West Anatolian Pottery at Gordion", *Anatolian Studies*, Vol. 42, 151-177.
- Schmidt, E. F. (1929). "Test Excavations in The City on Kerkernes", *The American Journal of Semitic Languages and Literatures* 45/4: 221-174.
- Schmidt, E. F. (1933). *The Alishar Hüyük, Seasons of 1928 and 1929. Part II*. Chicago.
- Shear, T. L. (1922). "Sixth Preliminary Report on the American Excavations at Sardes in Asia Minor", *American Journal of Archaeology* Vol. 26, No. 4, 389-409.
- Sivas, H. (1998). *Urartu Çanak Çömleği Üzerine Yeni Gözlemler (Tuşpa, Karagündüz ve Ayanis Kazıları Işığında)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Söğüt, B. (2012). "Börükçü 2003-2006 Yılları Kazıları", *Stratonikeia'dan Lagina'ya, Ahmet Adil Tırpan Armağanı*, B. Söğüt (Ed.), 553-586.
- Summers, G. D. (1992). "An Aerial Survey of Çevre Kale, Yaraşlı", *Anatolian Studies*, Vol. 42, 179-206.
- Tarhan, T. - Sevin, V. (1976). "Van Bölgesi Urartu Araştırmaları (I): Askeri ve Sivil Mimariye ait Yeni Gözlemler", *Anadolu Araştırmaları IV-V*, 273-347.
- Tarhan, M. T. (1980). "Urartu Devleti'nin Kuruluş Evresi ve Kurucu Krallarından Lutipri=Lapturi Hakkında Yeni Görüşler", *Anadolu Araştırmaları VIII*, 69-114.
- Taylor, J. D. P. (1959). "The Cypriot and Syrian Pottery from Al Mina, Syria", *Iraq* Vol. 21, No. 1, 62-92
- Temiz, S. H. (2007). *Uşak Müzesi'nden Bir Grup Koku Kabı ve Lidya Parfüm Endüstrisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Temiz, S. H. (2020). "Uşak Müzesi'nden Bir Grup Lydion", *Cedrus VIII*, 211-222.
- Tezcan, B. (1992). "1969 Göllüdağ Kazısı", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: XXX, 1-29.
- Tufan, M. F. - Girginer, K. S. (2020). "Tatarlı Höyük'ten Bir Grup Black on Red (BOR) Seramiği ve Mikromorfolojik Özellikleri", *Amanosların Gölgesinde Hayriye Akıl Anı Kitabı/ In the Shadow of Amanus in Memoriam Hayriye Akıl*, 427-448.
- Yeter, B. A. (2019). *Daskyleion'da Bulunan Açık Kaplar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, M. A. (2015). *Veziirköprü/Oymağaç Höyük Demir Çağ Seramikleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yılmaz, M. A. (2019). "Ağrı/Hamur'dan Parlak Kırmızı Astarlı Urartu Çanak Çömlekleri", *Cevat Başaran'a 60. Yaş Armağanı*, V. Keleş – H. Kasapoğlu – H. Ertuğ Ergürer – E. Çelikbaş – A. Yılmaz (edits.), Ankara, 485-498.
- Yiğitpaşa, D. (2011). "Van/Altıntepe Urartu Nekropolü Sunu Kapları", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi XXVI*, 111-153.
- Yiğitpaşa, D. (2016). "Tuşpa/Altıntepe Halk Mezarlığı ve Çanak Çömleği", *İdil*, 5 (21), 409-434.
- Zimansky, P. E. (1998). *Ancient Ararat A Handbook of Urartian Studies*, New York.
- Van Loon, M. N. (1966). *Urartian Art, Its Distinctive Traits in the Light of New Excavations*, Nederlands historisch-archaeologisch instituut, İstanbul.

Voigt, M. M. - DeVries, K. - Henrickson, R. C.- Lawall, M. - Marsh, B. - Gürsan-Salzman, G.-Young, T. C. (1997).“Fieldwork at Gordion: 1993-1995”, *Anatolica XXIII*, 1-59.

Von der Osten, H. H. (1937). *The Alishar Hüyük Seasons of 1930-1932, Part III*, Chicago.

Extended Abstract

Thanks to its geopolitical and strategic location, Anatolia has hosted numerous rich cultures from the prehistoric eras up until today. While the political conflicts and the socio-economic changes that these cultures experienced throughout history caused the end of an era, they also laid the groundwork for the beginning of a new era. This cultural cycle can also be seen in the collapse of the Great Hittite Empire in 1190 BC and the Iron Ages that began after the collapse. Blended with numerous cultures from Urartians in the east, Phrygians and Lydians in the west, Late Hittite Empires in the southeast to Middle Assyrian Empire and Neo-Assyrian Empire, Iron Age is dated between 1190-330 BC. Pottery findings belonging to the 850-year period, which consists of the Middle and Late Iron Ages, constitute the subject of our study.

In this context, 27 pieces of ceramics, most of which were brought to the Museum of Anatolian Civilizations by purchasing from the Burdur and Isparta regions and from there to Alanya Museum, were examined. Among the examined ceramics, the first group consists of 4 glossy red slipped pottery belonging to the Urartu period. The pottery known to have emerged with the Urartian Culture in Eastern Anatolia was found mainly in the inner castle, that is, in the citadels, which included the ruling class. For this reason, it is thought that it may have been produced for the elite segment. These vessels, whose vessel surfaces are covered with a thick slip and which have been given a very bright appearance with the high-quality polishing method, were in mass production in the wheel and the workshops connected to the centre. It is understood that the Urartian glossy red slipped vessels, consisting of one plate, bowl and two trefoil jugs, examined within the content of the study, are dated to the 7th century BC as a result of the comparison made with similar samples.

Another Iron Age material group examined is “Black on Red” vessels. Although there are many suggestions regarding the production place and dating of these vessels, it is stated that the examples from the Cilician Region should search in Cyprus and those of local Anatolian production in the west of Burdur. It is understood that these vessels, which are usually given to the 8th-6th century BC, show themselves with Middle Iron Age plates in centres with many reliable stratigraphies and were produced until the beginning of the Late Iron Age. In the evaluation made on the dating of the black on red vessels of the Alanya Museum, it is understood that they belong to the end of the 7th century BC and the beginning of the 6th century.

The Lydians who existed in the lands of Western Anatolia between the 7th and 6th centuries BC are known for their unique works in many fields from architecture to jewellery, from money printing to pottery. Among the material remains of the culture, pottery comes first among the finds that best reflect the Lydian character. Especially among this pottery, Lydions have a special place. It is thought that the cosmetic substance called baccharis and brenthon in the ancient sources of the 6th-5th century BC may have been stored in these containers. Although It is not known exactly whether this famous Lydia cosmetic with a pleasant smell is a perfume, aromatic oil, cream or powder, it is thought that it may have been used for both daily cosmetic and medical purposes, with several types in liquid or solid form. Lydions whose average height is usually between 7-9 cm, have a short conical base, a rounded or wide body, an everted neck and a wide flat rim. The decoration repertoire generally consists of thin strip bands applied to the body. Two types of slips red or orange-red and black to purplish-brown were used for decoration. While the black to violet-brown slip was matt, the red or orange-red slip was left glossy. The mouth diameters of 16 lydions examined in the study ranging for between 6 and 8 cm and their heights between 9 and 12 cm. It is understood from these lydions that Table 3 a and b are early type lydions based on similar examples and should be dated between 575-550 BC. On the other hand, it

seems possible that the lydions in Table 3 c-h and Table 4 a-h belong to the transition period and can be dated roughly to 550/40-520 BC.

The last material group evaluated within the content of this study is 4 spool-shaped mats painted in two colours. The bases, whose heights vary between 9.5 and 11.5 cm, have a base diameter of 12 cm. These bases in question have a thick wall and have slots on their steep rims to seat the pots. The thick convex protrusions that make up the upper and lower parts of all the bottoms were covered with a cream-coloured slip and geometric decorations were applied to them. As a result of the examination made based on clay paint decoration style and motif types, these bases, which have not yet been found in publications, can be said to be Lydia black on red and Ephesian Ware ceramics in terms of motif types, and local imitation products with Phrygian influence in terms of the application of paint decoration.

Katalog

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
Fig. 1a	7.9.78	Çark	Sığ Çanak	AÇ:18cm Y: 4.1cm	10R4/8	10R4/8	5YR6/4	İnce Kireç Kum Mika	Astarlı Perdahlı
Dönem: Urartu MÖ 8-7. yüzyıl									
Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
Fig. 1b	3.2.80	Çark	Çanak	AÇ:9.5cm Y: 3cm	2,5YR/4/6	2,5YR/6	5YR4/6	İnce Kireç Kum Mika	Astarlı Perdahlı 1
Dönem: Urartu MÖ 8-7. yüzyıl									
Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
Fig. 1c	1.7.78	Çark	Yonca Ağzılı Testi	AÇ:6 cm Y:19.5cm	10R/4/8	10R/4/8	5YR4/6	İnce Kireç Kum Mika	Astarlı Perdahlı
Dönem: Urartu MÖ 8-7. yüzyıl									

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
Fig. 1d									
1.9.78	Çark	Yonca	Ağızlı Testi	AÇ:5.5cm Y:16.5cm	10R 4/8	10R 4/8	7,5YR5/3	Taşçık Kireç Kum	Astarlı Perdahlı
Dönem: Urartu MÖ 8-7. yüzyıl									
Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
Fig. 2a									
1099	Çark	Sığ Çanak		AÇ:11cm Y: 3cm	2,5YR 6/8	2,5YR6/ 8	2,5YR7/ 6	Kireç Kum Mika	Astarlı Perdahlı 1
Dönem: Lydia Black on Red, MÖ 575-525									
Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
Fig. 2b									
1088	Çark	Yonca	Ağızlı Testi	AÇ:4cm Y:8.1cm	2,5YR4/ 6	2,5YR4/ 6	5YR6/4	Kireç Kum Mika	Astarlı Perdahlı 1
Dönem: Güneybatı Anadolu black on red, MÖ 7. yüzyıl sonu- 6. yüzyıl başları									
Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
Fig. 2c									
9.39.75	Çark	Amfora		AÇ:4cm Y:12cm	2,5YR4/6	2,5YR4/6	2,5YR7 /6	Kireç Kum Mika	Astarlı Perdahlı 1
Dönem: Kilikya Bölgesi yerel üretim black on red MÖ 850-700									

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
----------------	----------------------	--------------	-------------	------------	----------------	-----------------	--------------------	--------------	-----------------------

Fig. 3a

30.1.95	Çark	Lydion	AÇ:8cm Y:9.5cm K.Ç:3cm	7,5YR6/3	7,5YR6/3	7,5YR6/3	Kum Kireç Mika	Astarlı
---------	------	--------	------------------------------	----------	----------	----------	----------------------	---------

Dönem: Erken Tip Lydion MÖ 575-550

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
----------------	----------------------	--------------	-------------	------------	----------------	-----------------	--------------------	--------------	-----------------------

Fig. 3b

1047	Çark	Lydion	AÇ:7.8cm Y:10.5cm K.Ç:4cm	7,5YR7/6	2,5YR4/8	7,5YR7/6	Kum Kireç Mika	Astarlı
------	------	--------	---------------------------------	----------	----------	----------	----------------------	---------

Dönem: Erken Tip Lydion MÖ 575-550

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
----------------	----------------------	--------------	-------------	------------	----------------	-----------------	--------------------	--------------	-----------------------

Fig. 3c

1865	Çark	Lydion	AÇ:6cm Y:12cm K.Ç:3cm	7,5YR7/6	7,5YR7/6	7,5YR7/6	Kum Kireç Mika	Astarlı
------	------	--------	-----------------------------	----------	----------	----------	----------------------	---------

Dönem: Geçiş Tipi Lydion MÖ 550/40-520

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
----------------	----------------------	--------------	-------------	------------	----------------	-----------------	--------------------	--------------	-----------------------

Fig. 3d

722	Çark	Lydion	AÇ:6cm Y:12.5cm K.Ç:3cm	5YR7/6	5YR7/6	2,5YR6/8	Kum Kireç Mika	Astarlı
-----	------	--------	-------------------------------	--------	--------	----------	----------------------	---------

Dönem: Geçiş Tipi Lydion MÖ 550/40-520

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
Fig. 3e	1857	Çark	Lydion	AÇ:6.5cm m Y:12cm K.Ç:3cm	2,5YR6/ 8	2,5YR6/ 8	2,5YR6/ 8	Kum Kireç Mika	Astarlı

Dönem: Geçiş Tipi Lydion MÖ 550/40-520

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
Fig. 3f	1860	Çark	Lydion	AÇ:5.8cm m Y:12cm K.Ç:3cm	7,5YR7/ 6	7,5YR7/ 6	7,5YR7/ 6	Kum Kireç Mika	Astarlı

Dönem: Geçiş Tipi Lydion MÖ 550/40-520

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
Fig. 3g	4.2.76	Çark	Lydion	AÇ:? Y:11.6cm K.Ç:3cm	7,5YR7/ 3	7,5YR7/ 3	7,5YR7/ 3	Kum Kireç Mika	Astarlı

Dönem: Geçiş Tipi Lydion MÖ 550/40-520

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
Fig. 3h	1859	Çark	Lydion	AÇ:6cm Y:12.2cm K.Ç:3cm	7,5YR7/ 4	7,5YR7/ 4	7,5YR7/ 4	Kum Kireç Mika	Astarlı

Dönem: Geçiş Tipi Lydion MÖ 550/40-520

1862	Çark	Lydion	AÇ:5.5cm Y:11.7cm K.Ç:2.8cm	2,5YR6/8	2,5YR6/8	2,5YR6/8	Kum Kireç Mika	Astarlı
------	------	--------	-----------------------------------	----------	----------	----------	----------------------	---------

Dönem: Geçiş Tipi Lydion MÖ 550/40-520

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
----------------	----------------------	--------------	-------------	------------	----------------	-----------------	--------------------	--------------	-----------------------

Fig. 4f

1856	Çark	Lydion	AÇ:6cm Y:13.4cm K.Ç:3cm	7,5YR6/6	7,5YR6/6	7,5YR6/6	Kum Kireç Mika	Astarlı
------	------	--------	-------------------------------	----------	----------	----------	----------------------	---------

Dönem: Geçiş Tipi Lydion MÖ 550/40-520

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
----------------	----------------------	--------------	-------------	------------	----------------	-----------------	--------------------	--------------	-----------------------

Fig. 4g

1858	Çark	Lydion	AÇ:6cm Y:12.8cm K.Ç:3cm	7,5YR7/6	7,5YR7/6	7,5YR7/6	Kum Kireç Mika	Astarlı
------	------	--------	-------------------------------	----------	----------	----------	----------------------	---------

Dönem: Geçiş Tipi Lydion MÖ 550/40-520

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
----------------	----------------------	--------------	-------------	------------	----------------	-----------------	--------------------	--------------	-----------------------

Fig. 4h

1863	Çark	Lydion	AÇ:6cm Y:12cm K.Ç:3cm	7,5YR7/4	7,5YR7/4	7,5YR7/4	Kum Kireç Mika	Astarlı
------	------	--------	-----------------------------	----------	----------	----------	----------------------	---------

Dönem: Geçiş Tipi Lydion MÖ 550/40-520

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
----------------	----------------------	--------------	-------------	------------	----------------	-----------------	--------------------	--------------	-----------------------

Fig. 5a

9.4.75	Çark	Allthk?	AÇ:11.5cm Y:9.7cm K.Ç:12cm	10YR8/ 3	7,5YR8/ 4	5YR6/4	Taşçık Kireç Şamot Mika	Astarlı
--------	------	---------	----------------------------------	-------------	--------------	--------	----------------------------------	---------

Dönem: Phrygia Bölgesi yerel üretim taklit MÖ 7. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başı

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
Fig. 5b									
	9.7.75	Çark	Alltlık?	AÇ:11.5cm Y:9.7cm K.Ç:12cm	10YR8/3	7,5YR8/4	5YR6/4	Taşçık Kireç Şamot Mika	Astarlı
Dönem: Phrygia Bölgesi yerel üretim taklit MÖ 7. yüzyıl sonu- 6. yüzyıl başı									

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
Fig. 5c									
	9.5.75	Çark	Alltlık?	AÇ:11.5cm Y:9.8cm K.Ç:12cm	10YR8/ 3	7,5YR8/ 4	5YR6/4	Taşçık Kireç Şamot Mika	Astarlı
Dönem: Phrygia Bölgesi yerel üretim taklit MÖ 7. yüzyıl sonu- 6. yüzyıl başı									

Kat No.	Müze Env. No.	Yapım	Form	Çap	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Katkı	Yüzey Özelliği
Fig. 5d									
	9.6.75	Çark	Alltlık?	AÇ:12cm Y:11.3cm K.Ç:12.5cm	10YR8/3	7,5YR8/4	5YR6/4	Taşçık Kireç Şamot Mika	Astarlı
Dönem: Phrygia Bölgesi yerel üretim taklit MÖ 7. yüzyıl sonu- 6. yüzyıl başı									